

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І
МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Еволюція моделей міського самоврядування»

Здобувачки 4 курсу АПУА групи
Освітньої програми Публічне управління та
адміністрування
Спеціальності 281 Публічне управління та
адміністрування
Галузі знань 28 Публічне управління та
адміністрування
Ступеня вищої освіти бакалавр
Саїнчук Анастасії Василівни

Науковий керівник Довгань В. І.,
Професор кафедри публічного управління та
Адміністрування, доктор наук з державного
управління: професор, Заслужений діяч науки і
техніки України

Розширена шкала

Кількість балів:	_____	Оцінка: ECTS	_____
Голова комісії	_____		_____
	(підпис)		(ініціали, прізвище)
Члени комісії	_____		_____
	(підпис)		(ініціали, прізвище)
	_____		_____
	(підпис)		(ініціали, прізвище)
	_____		_____
	(підпис)		(ініціали, прізвище)

**м. Вінниця
2026**

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	10
1.1. Витоки поняття міського самоврядування як частини місцевого самоврядування та його сучасний стан.....	10
1.2. Основні принципи ефективного управління на рівні міста.....	16
1.3. Ключові функції міського самоврядування у забезпеченні розвитку громади.....	20
Висновки до 1 розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	25
2.1. Типи моделей міського самоврядування та їх еволюція.....	25
2.2. Нормативно-правове забезпечення моделі міського самоврядування в Україні.....	31
2.3. Інституційні особливості реалізації моделі міського самоврядування в Україні.....	36
Висновки до 2 розділу.....	41
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	43
3.1. Вплив соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників на управління містами.....	43
3.2. Сучасні виклики та модернізація моделей управління міськими громадами.....	48

3.3. Перспективи гармонізації сучасної вітчизняної моделі міського самоврядування	з	європейськими
практиками.....	51	
Висновки до 3 розділу.....	54	
ВИСНОВКИ.....	56	
СПИСОК		ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	62	
ДОДАТКИ.....	70	

Анотація. Саїнчук А. В. Еволюція моделей міського самоврядування: кваліфікаційна робота здобувача ступеня вищої освіти бакалавр зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2026.

Мета роботи – дослідити еволюцію моделей міського самоврядування, проаналізувати їх типологію, нормативно-правове забезпечення та інституційні особливості в Україні, а також визначити сучасні виклики та перспективи розвитку міського управління для підвищення ефективності функціонування міських громад. Об'єкт дослідження – міське самоврядування як складова системи публічного управління. Предмет дослідження – еволюція моделей міського самоврядування, їх типологія, особливості формування та трансформації в історичних і сучасних умовах. У роботі досліджено історичні витоки становлення міського самоврядування, що дозволило простежити основні етапи його розвитку та трансформації. Окрему увагу приділено аналізу сучасного стану міського самоврядування. Охарактеризовано базові принципи ефективного управління містом. Крім того, у роботі визначено ключові функції органів місцевої влади, зокрема у сфері соціально-економічного розвитку, забезпечення життєдіяльності громади та надання публічних послуг. Систематизовано основні типи моделей міського самоврядування, а також проаналізовано їх еволюційні зміни, в контексті світового та європейського досвіду. Важливим аспектом дослідження є аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування міського самоврядування в Україні. Розглянуто інституційні особливості реалізації механізмів управління розвитком міста та функціонування органів місцевого самоврядування. Визначено соціально-економічні та політичні чинники, які впливають на управління містами, розглянуто сучасні виклики та шляхи гармонізації української моделі з європейськими практиками для підвищення прозорості, ефективності та участі громадян у прийнятті рішень. Визначено соціально-економічні та політичні чинники, які впливають на управління містами. До них віднесено рівень економічного розвитку територій, фінансову спроможність громад, демографічні процеси та політичну стабільність. Розглянуто сучасні виклики у сфері міського управління, зокрема недостатню ефективність механізмів взаємодії влади та громади, а також потребу в удосконаленні управлінських підходів. Проаналізовано шляхи гармонізації української моделі з європейськими практиками. Особливу увагу приділено впровадженню принципів прозорості, підзвітності та відкритості діяльності органів влади. Акцентовано значення підвищення ефективності управлінських рішень і розширення участі громадян у процесах їх прийняття як ключових умов розвитку сучасного міста.

Ключові слова: міське самоврядування, еволюція моделей, типологія моделей, нормативно-правове забезпечення, інституційні особливості, ефективне управління, участь громадян, прозорість, децентралізація, європейські практики.

Annotation. Sainchuk A.V. Evolution of models of urban self-government: qualification work of a candidate for a bachelor's degree in specialty 281 "Public management and administration". Vinnytsia: Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 2026.

The purpose of the work is to study the evolution of models of urban self-government, analyze their typology, regulatory and legal support and institutional features in Ukraine, as well as identify current challenges and prospects for the development of urban governance to improve the efficiency of the functioning of urban communities. The object of research is urban self-government as a component of the public administration system. The subject of research is the evolution of urban self-government models, their typology, and the features of formation and transformation in historical and modern conditions.

The work explores the historical origins of the formation of urban self-government, which made it possible to trace the main stages of its development and transformation. Special attention is paid to the analysis of the current state of urban self-government. The basic principles of effective urban management are characterized. In addition, the work identifies the key functions of local authorities, in particular in the field of socio-economic development, ensuring community life and providing public services. The main types of urban self-government models are systematized, and their evolutionary changes are analyzed in the context of world and European experience. An important aspect of the study is the analysis of the regulatory and legal support for the functioning of urban self-government in Ukraine. The institutional features of the implementation of mechanisms for managing urban development and the functioning of local self-government bodies are considered. The socio-economic and political factors that influence urban management are identified, modern challenges and ways to harmonize the Ukrainian model with European practices to increase transparency, efficiency and citizen participation in decision-making are considered. The socio-economic and political factors that influence urban governance are identified. These include the level of economic development of territories, the financial capacity of communities, demographic processes, and political stability. Modern challenges in the field of urban governance are considered, in particular, the insufficient effectiveness of mechanisms for interaction between authorities and communities, as well as the need to improve management approaches. Ways of harmonizing the Ukrainian model with European practices are analyzed. Particular attention is paid to the implementation of the principles of transparency, accountability, and openness of government activities. The importance of increasing the efficiency of management decisions and expanding citizen participation in the processes of their adoption as key conditions for the development of a modern city is emphasized.

Keywords: urban self-government, evolution of models, typology of models, regulatory and legal support, institutional features, effective governance, citizen participation, transparency, decentralization, European practices.

ВСТУП

Актуальність теми. Система міського самоврядування є ключовим елементом місцевого управління, оскільки саме органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію політики розвитку громад, надання адміністративних та соціальних послуг, а також дотримання законності на місцевому рівні. Водночас функціонування міських органів влади пов'язане з численними викликами, що потребують чітко визначених управлінських моделей та механізмів їх ефективної реалізації. Саме належна організаційна структура, розподіл повноважень і типи моделей міського самоврядування є інструментом не тільки оптимізації управлінських процесів, а й підвищення ефективності прийняття рішень, формування прозорості та підзвітності органів влади перед громадою. Важливу роль у цьому процесі відіграють законодавчо закріплені принципи, інституційні засади та нормативні механізми, що регулюють діяльність міських органів влади.

Оскільки сучасне міське управління стикається з постійними соціально-економічними та політичними викликами, удосконалення моделей міського самоврядування набуває особливої актуальності. Таким чином, дослідження еволюції моделей міського самоврядування дозволяє не лише оцінити ефективність існуючих підходів, а й розробити пропозиції щодо модернізації управлінських практик, гармонізації вітчизняного досвіду з європейськими стандартами та підвищення довіри громадян до органів місцевої влади. Комплексний аналіз цих аспектів є необхідним для забезпечення стабільності, прозорості та ефективності міського управління в сучасних умовах.

Науково-теоретичну основу дослідження становлять здобутки провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядаються у контексті аналізу розвитку моделей міського самоврядування. Серед них особливу увагу приділено роботам, що досліджують еволюційні трансформації управлінських моделей, принципи функціонування місцевих органів влади та

інституційні особливості реалізації міського самоврядування: О. Батанова, В. Бусленко, А. Волощак, І. Дробуш, Т. Кіцак, Н. Коткевич, О. Лазора та О. Лазор, М. Міщук, В. Нестора, І. Павлової, Х. Патицької, А. Пелехатого, Б. Пережняк, О. Рудницької, Х. Cheng, М. Hosseinpour, Н. Jiang, L. Liao, К. Steenmans, W. Xu та ін.

Отже, актуальне питання розвитку та трансформації моделей міського самоврядування досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, проте, на наш погляд, на сучасному етапі виникає потреба у систематизації та впорядкуванні знань щодо типів моделей, їх еволюційних змін, нормативного забезпечення та практичної реалізації в умовах українських міст.

Мета роботи – дослідити еволюцію моделей міського самоврядування, проаналізувати їх типологію, нормативно-правове забезпечення та інституційні особливості в Україні, а також визначити сучасні виклики та перспективи розвитку міського управління для підвищення ефективності функціонування міських громад.

З огляду на мету дослідження, його **завданнями** стали такі:

- 1) Уточнити витoki поняття міського самоврядування як частини місцевого самоврядування та його сучасний стан.
- 2) Систематизувати основні принципи ефективного управління на рівні міста.
- 3) Окреслити ключові функції міського самоврядування у забезпеченні розвитку громади.
- 4) Дослідити типи моделей міського самоврядування та їх еволюції.
- 5) Проаналізувати нормативно-правове забезпечення моделі міського самоврядування в Україні.
- 6) Охарактеризувати інституційні особливості реалізації моделі міського самоврядування в Україні.
- 7) Виявити вплив соціально-економічних та політичних чинників на управління містами.

8) Визначити сучасні виклики та особливості модернізації моделей управління міськими громадами.

9) Окреслити перспективи гармонізації сучасної вітчизняної моделі міського самоврядування з європейськими практиками.

Об'єкт дослідження – міське самоврядування як складова системи публічного управління.

Предмет дослідження – еволюція моделей міського самоврядування, їх типологія, особливості формування та трансформації в історичних і сучасних умовах.

Методи дослідження. Під час виконання роботи застосовувалися загальнонаукові методи дослідження, а також спеціальні методи, притаманні публічному управлінню та муніципальному праву. Серед загальнонаукових методів використано методи аналізу та синтезу для виявлення закономірностей розвитку моделей міського самоврядування та їхніх еволюційних змін. До спеціальних методів, застосованих у роботі, належать метод порівняльного аналізу управлінських моделей, метод правового дослідження нормативно-правових актів, метод системного оцінювання інституційних структур міського самоврядування та метод аналізу ефективності функціонування місцевих органів влади. Завдяки цьому підходу вдалося комплексно вивчити типи моделей міського самоврядування, особливості їхнього нормативного регулювання та практичної реалізації в Україні, а також окреслити сучасні виклики та перспективи модернізації міського управління.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, викладені в роботі, можуть бути корисними для практичної діяльності органів місцевого самоврядування та органів управління на рівні міських громад. Висновки та узагальнення, зроблені в роботі, можуть застосовуватися для вдосконалення моделей міського управління, підвищення ефективності функціонування місцевих органів влади, а також у

процесі навчання та підготовки методичних матеріалів із питань муніципального управління.

Апробація результатів дослідження. **Апробація результатів дослідження.** Результати дослідження втілилися у тезах на тему «Цифрова трансформація як етап еволюції моделей міського самоврядування: від класичних структур до Smart City», представлених на Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум» (м. Дніпро, 24 квітня 2026 р.). Матеріали тез будуть опубліковані у електронному збірнику конференції. Також, у тезах на тему «Розвиток моделей місцевого самоврядування: від історичних концепцій до сучасних практик», які будуть опубліковані у збірнику наукових заходів, присвячених XLVIX Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті» (м. Полтава, червень 2026 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (73 найменування), додатків. Основний обсяг роботи – 61 сторінка. Загальний обсяг роботи – 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Витоки поняття міського самоврядування як частини місцевого самоврядування та його сучасний стан

Звертаючись до висвітлення витоків поняття міського самоврядування як частини місцевого самоврядування та характеристики його сучасного стану, на нашу думку, варто звернути увагу на той факт, що питання місцевого самоврядування завжди було важливим для розвитку державності, оскільки воно визначає механізми безпосередньої участі громадян у житті територіальних громад та забезпечує ефективне управління місцевими ресурсами.

Окрім того, вважаємо, що розуміння сутності та принципів міського самоврядування потребує звернення до історичних витоків цього явища, оскільки сучасні моделі організації місцевої влади не виникли спонтанно, а є результатом тривалого розвитку адміністративних, правових та соціальних інститутів. Особливо важливим є аналіз еволюції міського самоврядування в контексті формування автономії міст, розмежування повноважень між різними рівнями влади та взаємодії місцевих органів із державними структурами.

Аналізуючи наукові джерела, слід також звернути увагу на той факт, що місто – це населений пункт, який має відповідний статус з урахуванням чисельності населення, характеру основної зайнятості мешканців, географічного, економічного, історичного та культурного значення [1, с. 49; 6, с. 43; 36, с. 276].

На відміну від сільських поселень, міста характеризуються більшою щільністю населення, переважанням багатоповерхової забудови та залученням мешканців переважно до промислового виробництва, сфери

послуг та інших несільськогосподарських видів діяльності [1, с. 49; 6, с. 43; 36, с. 276].

Тобто, ми виявили, що міста відіграють важливу роль у житті суспільства та держави, адже вони є центрами виробництва, адміністративно-політичних, культурних та наукових функцій. Окрім того, міста забезпечують різноманітні послуги для навколишніх територій та є суб'єктами політичного процесу, формуючи основу для діяльності партій, еліт та медіа.

Керуючись відомостями із наукових джерел, наведемо визначення поняття «міське самоврядування». Міське самоврядування – це невід'ємний елемент місцевого самоврядування, який визначається як право і спроможність населення міської територіальної громади разом із створеними ним органами здійснювати управління і контроль у межах переданих державою повноважень на благо міста та його мешканців, керуючись історично сформованими традиціями і потребами громади [1, с. 49; 6, с. 43; 36, с. 276].

Отже, міське самоврядування забезпечує реалізацію інтересів мешканців міста і створює механізми ефективного управління суспільними справами.

Варто звернути увагу також і на те, що історія міст є багатовіковою та має складний еволюційний розвиток. Перші поселення людини не мали соціальної стратифікації й планування, а основна функція полягала у збереженні їжі та захисті від диких тварин. Натомість, перші великі міста давнини характеризувалися соціальною стратифікацією, укріпленнями та функціонуванням як центрів влади, ремесел і раннього виробництва. У період античності виникають міста-держави та великі мегаполіси з концентрацією населення до мільйона жителів. У середньовіччі відбувається розвиток ремесел і мануфактур, а населення міст зростає, що формує основу для сучасних урбаністичних структур [1, с. 49; 6, с. 43; 36, с. 276].

Наведене також підтверджується дослідженням А. Волощак, який доводить, що «історичні витoki міського самоврядування слід шукати у середньовічній Європі, де міста почали відокремлюватися політично та соціально від інших станів феодального суспільства. У XII–XIII століттях формувалися міські громади, що отримували особливі політико-правові привілеї, та створювали власні органи управління для вирішення внутрішніх адміністративних, фінансових і оборонних справ» [6, с. 43].

У різних країнах Європи склалися різні традиції міського управління (табл. 1.1.):

Таблиця 1.1

Традиції міського управління у Європі

№ з/п	Країна	Особливості міського управління
1	Континентальна Європа	Самоврядування здійснювалося через колегіальні органи – ради чи магістрат, які обирали бургомістрів та інших посадовців
2	Англія	Громада безпосередньо обирала керівників, податкових збирачів, поліцейських і суддів
3	Франція	Самоврядування сформувалося після комунальної революції, коли місцеві громади відвойовували свободи у королівської та сеньоріальної влади
4	Німеччина	Представницькі ради виникли з міських судів і до XIII століття стали основними органами управління, перейнявши функції сеньйорів

Джерело: доопрацьовано автором на основі [6, с. 43]

Т. Кіцак зазначає, що «найрозвиненіші форми самоврядування сформувалися в Німеччині, Франції, Іспанії та Італії, де деякі міста досягли автономії й навіть перетворилися на міста-держави» [20, с. 198].

На українських теренах, які в цей період входили до складу Російської імперії, процес формування місцевого самоврядування відбувався у рамках імперських адміністративних структур. Деякі історики відносять його початки до епохи Петра I, коли 1699 року у Москві було створено

Бурмістерську палату та запроваджено виборних бурмістрів у інших містах [2, с. 112].

Проте ці органи виконували здебільшого державні функції, а не захищали інтереси місцевих громад. На підтвердження цього, О. Черемісін зазначає, що «власне, формування міського самоврядування на українських землях у складі Російської імперії пов'язане з Городовою грамотою 1785 року за правління Катерини II, яка вперше ввела поняття «градське товариство» [55, с. 131].

Це товариство об'єднувало всіх міських мешканців віком від 25 років з доходом не менше 50 рублів на рік і мало право обирати органи управління – загальну та шестигласну думу, очолювані міським головою, обраним на три роки [55, с. 131].

Подальший розвиток самоврядування забезпечила Городська реформа 1870 року, яка передала виборним місцевим органам частину управлінських функцій державного апарату, заклавши основи сучасного міського самоврядування [2, с. 125; 27, с. 255].

У XX столітті правові засади місцевого самоврядування закріпили закони СРСР (1990 р.) та РСФСР (1991 р.), які визначили розмежування повноважень між місцевими радами та адміністраціями та гарантії автономії органів самоврядування [32, с. 112; 33, с. 55].

Як доводить А. Пелехатий, «сучасне міське самоврядування в Україні є безпосереднім продовженням історичних процесів, що формувалися протягом століть» [37, с. 263]. Сьогодні ж органи міського самоврядування самостійно вирішують місцеві питання, водночас можуть брати участь у виконанні державної політики, якщо це передбачено законом.

Їхні повноваження чітко розмежовані між різними рівнями місцевого управління, а у деяких випадках вони можуть виконувати окремі державні функції [1, с. 47; 23, с. 174].

А. Назарко зазначає, що «до ключових чинників розвитку міського самоврядування належать політико-правові привілеї мешканців міст,

децентралізація управління, демократизація виборчого права та географічні й історико-культурні особливості регіонів. Вони сприяли формуванню ефективних механізмів участі громадян у вирішенні місцевих питань і розвитку територіальних громад» [29, с. 145]. В. Бусленко та Ю. Гупало вказують на те, що «сьогодні міське самоврядування в Україні є важливою складовою демократичної системи управління, що забезпечує безпосередню участь громадян у вирішенні місцевих справ» [4, с. 190]. При цьому, органи місцевого самоврядування – міські ради та їх виконавчі органи – мають право самостійно визначати пріоритети розвитку територіальної громади, планувати бюджетні витрати, організовувати місцеві послуги, займатися благоустроєм, розвитком інфраструктури та соціально-економічними програмами [6; 20].

Як доводять вітчизняні науковці О. Я. Лазор та О. Д. Лазор, «ті завдання, які виконують органи міського врядування, зазвичай, складні та багатогранні: як за рівнями (місто районного, обласного чи державного значення, район у місті) вертикальної структури, так і на горизонтальному рівні – між органами влади (ради – адміністрації – відомчі установи), а також – у функціональній структурі у межах органів міського самоврядування одного рівня (рада – голова відповідної ради – виконавчі органи)» [24, с. 217].

Зрозуміло, що діяльність цих органів перехрещується, і тому, з метою уникнення певних колізій, оптимізації діяльності, необхідно точно розподілити і чітко визначити не тільки завдання, а й компетенції та повноваження тих чи інших органів та посадових осіб міського врядування [24, с. 217].

Узагальнюючи, В. Нестор зазначає, що «законодавча база сучасного міського самоврядування закріплена у Конституції України [22] та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [42]. Вона визначає принципи автономії органів місцевого самоврядування, їх повноваження та взаємодію з державними органами влади. Ці норми дозволяють міським

громадам самостійно вирішувати значну частину питань місцевого значення, водночас дотримуючись законів та державної політики» [32, с. 112].

Зауважимо, що особливістю сучасного стану міського самоврядування як частини місцевого самоврядування є чітке розмежування повноважень між органами різних рівнів: міськими радами, обласними радами та державними адміністраціями. Це дозволяє уникати дублювання функцій і підвищує ефективність управління. Крім того, міські ради мають право приймати регуляторні акти місцевого значення, контролювати виконання місцевих програм та здійснювати нагляд за комунальними підприємствами [34, с. 3; 36, с. 277].

Як йдеться у наукових джерелах, важливою особливістю українського міського самоврядування є впровадження механізмів громадської участі. Зокрема, мешканці міст можуть брати участь у публічних слуханнях, зборах громад, консультаціях та електронних голосуваннях щодо важливих рішень для територіальної громади [34, с. 3; 36, с. 277].

Вважаємо, що це забезпечує прозорість управління та підвищує довіру населення до органів місцевого самоврядування. Також принагідно зазначимо, що сучасне міське самоврядування в Україні активно розвиває фінансову автономію. Міські ради отримують власні доходи від податків, зборів та господарської діяльності, що дозволяє їм самостійно планувати та реалізовувати розвиток інфраструктури та соціальних проєктів. Разом із тим, органи місцевого самоврядування можуть брати участь у виконанні державних програм, що потребують спільної координації з органами влади вищих рівнів.

Таким чином, сучасне міське самоврядування в Україні є продовженням історичних традицій автономії міст, але адаптованим до сучасних демократичних та правових умов. Воно забезпечує ефективне управління територіями, розвиток місцевої інфраструктури та активну участь громадян у житті своїх громад, поєднуючи історичний досвід із сучасними викликами та потребами населення.

1.2. Основні принципи ефективного управління на рівні міста

Як зазначає вітчизняний дослідник А. Назарко, «порядок віднесення населеного пункту до категорії «місто» зазвичай встановлюється законодавчо у кожній конкретній державі. Це дозволяє забезпечити правову визначеність та уніфіковані підходи до формування» [30, с. 72].

Як ми вже згадували раніше, в Україні порядок надання населеному пункту статусу «місто» визначається законодавчо і регулюється, зокрема, Конституцією України [22] та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [42].

Віднесення населеного пункту до категорії міста здійснюється з урахуванням таких критеріїв (рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Критерії віднесення населеного пункту до категорії «місто»

Джерело: доопрацьовано автором на основі [22; 42]

Присвоєння статусу «місто» здійснюється постановою Верховної Ради України або відповідного органу державної влади за поданням місцевих

органів самоврядування після проведення експертної оцінки відповідності встановленим критеріям.

Як йдеться у науковій літературі, системи класифікації міст можуть бути різноманітними. Так, за чисельністю населення виокремлюють малі міста (до 50 тис. жителів), середні (50–100 тис.), великі (100–250 тис.), міста великої чисельності (250 тис.–1 млн) та міста-мільйонери (понад 1 млн). За адміністративним статусом окремо виділяють столиці держав, адміністративні центри, обласні та районні центри. Географічне положення також є критерієм: виділяють приморські, річкові, гірські та рівнинні міста [30, с. 72].

Відтак, одним із найважливіших критеріїв є чисельність населення, яка визначає масштаб соціально-економічних процесів та потреби місцевого управління. Важливе значення мають також інші характеристики міста, зокрема переважний несільськогосподарський характер зайнятості більшості населення та наявність одного або кількох містоутворюючих підприємств чи функцій – промислових, курортних або адміністративних [15, с. 151].

Окрім цього, зарубіжні дослідники X. Cheng, W. Li D. Zhong звертають увагу на те, що «при визначенні статусу населеного пункту враховуються його географічне розташування, економічне значення, історична цінність та культурна спадщина» [58, с. 106].

У деяких країнах поняття «місто» може мати не тільки юридичний, а й історико-статистичний або побутовий характер, що відображає різні підходи до урбанізації та адміністративного управління [49, с. 72].

Ефективне управління на рівні міста базується на низці ключових принципів, які забезпечують стабільний розвиток території та підвищення добробуту населення. Обґрунтуємо їх.

Перш за все, необхідна об'єктивна оцінка соціально-економічної та ресурсної ситуації на території міста. Це передбачає комплексний аналіз наявних фінансових, людських та матеріальних ресурсів, визначення сильних

і слабких сторін території та прогнозування потенційних ризиків [61, с. 1639].

Системний підхід дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на оптимізацію функціонування міського господарства та забезпечення якісного життя мешканців [64, с. 26].

Не менш важливим є врахування специфіки міста, що полягає в адаптації управлінських рішень до соціально-економічних, культурних та етнографічних особливостей конкретної території. Це підвищує результативність управлінської діяльності та дозволяє забезпечити відповідність стратегії розвитку міста реальним потребам громади [49, с. 72].

Принцип соціальної інтеграції передбачає сприяння об'єднанню території та населення для розвитку спільних можливостей у вирішенні актуальних проблем. Такий підхід формує умови для координації зусиль різних суб'єктів та підвищує ефективність реалізації соціально-економічних програм [58, с. 106].

Субсидіарність є принципом, який передбачає розподіл функцій і повноважень між центральними та локальними органами управління з наданням відповідних ресурсів на рівень, доступний для населення. Це дозволяє органам управління діяти ближче до громад, оперативно реагувати на місцеві потреби та підвищує ефективність виконання завдань муніципальної політики [65, с. 16].

Особливу увагу слід приділяти сталому розвитку міста, який інтегрує економічні, соціальні та екологічні складові у єдину стратегію, що забезпечує баланс між задоволенням поточних потреб населення та довгостроковим збереженням ресурсів. Це є необхідним для забезпечення стабільного зростання добробуту громади [70, с. 243].

Принцип гласності забезпечує відкритість діяльності органів місцевого управління, а також своєчасне та повне інформування населення про соціально-економічний розвиток міста, пріоритети та результати реалізованих програм [72, с. 7].

Разом із принципом законності, який гарантує, що вся діяльність органів влади здійснюється на підставі закону та в його межах, це підвищує довіру громадян до міської адміністрації [38, с. 117].

Важливим принципом є активна участь населення в управлінні містом, що дозволяє вдосконалювати систему органів управління, підвищувати ефективність громадських організацій та посилювати контроль населення за діяльністю влади. Це сприяє формуванню відкритої та відповідальної системи управління, що враховує думку громади при прийнятті рішень [49, с. 73].

Поєднання галузевого та територіального управління дозволяє застосовувати комплексний підхід до управління ресурсами міста. Галузевий принцип визначає структури управління окремими сферами діяльності, тоді як територіальний забезпечує інтеграцію виробничих та невиробничих систем на даній території, об'єднаних спільними інтересами розвитку та задоволення потреб населення [60; 65].

Принцип ієрархічності передбачає чітке розмежування прав і обов'язків на різних рівнях управлінської структури, що сприяє підвищенню ефективності організаційних змін, координації дій та оптимізації процесів управління [61, с. 1642].

Баланс між централізацією та децентралізацією забезпечує поєднання колегіального прийняття управлінських рішень із можливістю окремих менеджерів реалізовувати власні рішення у межах покладених на них повноважень. Наведене дозволяє досягати ефективності як на стратегічному, так і на операційному рівні управління [70, с. 244].

Нарешті, стимулювання учасників управлінського процесу шляхом застосування матеріальних та нематеріальних механізмів заохочення сприяє підвищенню мотивації, активності та якості прийнятих рішень, що в цілому підвищує результативність функціонування органів міського управління та сприяє комплексному розвитку території [72, с. 9].

Отже, ефективне управління містом базується на поєднанні чітко визначених юридичних критеріїв, які регламентують присвоєння населеному пункту статусу «місто», та комплексі управлінських принципів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку території та підвищення рівня добробуту населення. До основних принципів належать: об'єктивний аналіз соціально-економічного стану, врахування унікальних особливостей міста, сприяння соціальній інтеграції, реалізація принципу субсидіарності, забезпечення сталого розвитку, дотримання гласності та законності, активне залучення громадян до процесу управління, поєднання галузевого та територіального підходів, дотримання ієрархії, баланс між централізацією та децентралізацією, а також стимулювання учасників управлінського процесу.

1.3. Ключові функції міського самоврядування у забезпеченні розвитку громади

Як ми вже зазначали, спираючись на дослідження вітчизняних науковців, міське самоврядування відіграє центральну роль у забезпеченні комплексного розвитку місцевих громад та підвищенні якості життя їх мешканців. Воно передбачає реалізацію низки ключових функцій, що спрямовані на ефективне управління соціально-економічним простором, задоволення потреб населення та підтримку стабільності територіальної громади [1, с. 47; 32, с. 113].

Варто зверну увагу на той факт, що за функціональним призначенням міста можуть бути багатофункціональними, які виконують широкий спектр завдань у промисловій, транспортній, культурній, освітній та адміністративній сферах, або монофункціональними, орієнтованими переважно на одну основну діяльність, наприклад, курортну, промислову чи транспортну. Така класифікація відображає специфіку території та визначає пріоритетні напрями управлінської діяльності органів місцевого самоврядування [29, с. 145].

І. Дробуш доводить, що «участь населення є однією з фундаментальних функцій міського самоврядування – забезпечення активної участі громадян у вирішенні місцевих справ передбачає розвиток муніципальної демократії, створення умов для самостійного прийняття рішень населенням та підтримки ініціатив громадян» [15, с. 153].

До основних форм участі населення у міському самоврядуванні М. Міщук [27, с. 255] та Х. Патицька [36, с. 277] відносять:

- Публічні слухання, які забезпечують обговорення найбільш важливих проектів місцевих нормативних актів та рішень із безпосередньою участю мешканців.
- Збори та конференції, що проводяться для обговорення актуальних питань місцевого значення, інформування населення про діяльність органів самоврядування та збір пропозицій громадян.
- Опитування громадської думки, які дозволяють враховувати позицію населення щодо реалізації муніципальної політики [27, с. 255; 36, с. 277].

Важливо зазначити, що форми участі зазвичай мають консультативний характер, а рішення, прийняті населенням, не мають обов'язкового виконання, що дозволяє поєднувати інтереси громадськості з функціональними можливостями органів влади.

Як доводять О. Рудницька й А. Тичина, «управління муніципальною власністю є ще однією ключовою функцією. Вона передбачає діяльність органів місцевого самоврядування та посадових осіб щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами власності громади з метою забезпечення максимального задоволення потреб населення» [49, с. 77].

До основних завдань управління муніципальною власністю належать: забезпечення діяльності муніципалітету та господарського комплексу, розвиток бюджетної соціальної сфери, забезпечення роботи ключових бюджетних установ (культура, спорт, охорона здоров'я, освіта) та розвиток інженерної інфраструктури. Управління власністю здійснюється через

прийняття нормативно-правових актів, організацію їх реалізації та контроль за виконанням [49, с. 77].

В. Бусленко та Ю. Гупало наголошують на тому, що «соціальна сфера формує ще одну важливу функціональну складову міського самоврядування. Вона включає розробку та реалізацію муніципальної соціальної політики, яка визначає цілі, завдання та механізми забезпечення населення соціальними послугами» [4, с. 192].

Зазначимо, що ключові напрямки діяльності міського самоврядування у забезпеченні розвитку громади включають забезпечення малозабезпечених громадян житлом, організація доступної та безкоштовної загальної середньої освіти, створення умов для надання транспортних послуг, організація бібліотечного обслуговування та забезпечення можливостей для культурного та дозвілєвого розвитку. Муніципальний рівень конкретизує методи та механізми досягнення соціальних цілей у відповідності до специфіки конкретної території [4, с. 192].

Разом з тим, економічна функція міського самоврядування полягає у ефективному управлінні економічними ресурсами території, їх раціональному використанні та перетворенні на блага для населення. Основні напрямки включають формування, затвердження та виконання місцевого бюджету, введення місцевих зборів та податків, визначення умов використання земель, створення муніципальних підприємств та організацій, контроль за перерахуванням коштів у бюджет і позабюджетні фонди, а також регулювання господарської діяльності інших власників відповідно до санітарно-екологічних норм [6, с. 41].

Також звернімо увагу й на те, що реалізація функцій міського самоврядування стикається з певними проблемами, які можуть обмежувати ефективність управлінської діяльності. До них належать: плутанина у розподілі зон відповідальності, нездатність муніципалітетів самостійно реалізовувати повноваження, ігнорування традицій місцевих громад, недовіра населення до органів влади, нерівномірний розвиток

муніципального утворення та необхідність виконання загальнодержавних завдань, що іноді суперечать інтересам громади.

Відтак, ключові функції міського самоврядування полягають у забезпеченні активної участі населення, ефективному управлінні власністю, розвитку соціальної сфери та економічної стабільності території. Їхня реалізація спрямована на підвищення якості життя мешканців, формування відкритої, прозорої та відповідальної системи управління та створення умов для сталого розвитку громади.

Висновки до 1 розділу

Виходячи з розглянутого у першому розділі кваліфікаційної роботи, можна сформулювати такі висновки:

- Міське самоврядування як складова частина місцевого самоврядування має глибокі історичні витоки та є невід'ємним елементом демократичної системи управління. Його розвиток у світі формувався протягом століть, поєднуючи традиції автономії міст, політико-правові новації та соціально-економічні потреби населення. Сучасне ж міське самоврядування в Україні характеризується чітким розмежуванням повноважень між органами різних рівнів, впровадженням механізмів участі громадян у прийнятті рішень, фінансовою автономією та здатністю ефективно управляти місцевими ресурсами. Воно забезпечує реалізацію інтересів міських громад, розвиток інфраструктури, соціальної сфери та економічного потенціалу територій, поєднуючи історичний досвід із сучасними викликами.

- Ефективне управління на рівні міста базується на чітко визначених критеріях присвоєння населеному пункту статусу «місто» та дотриманні ключових управлінських принципів. До них належать: об'єктивний аналіз соціально-економічного стану, врахування унікальних особливостей міста, сприяння соціальній інтеграції, реалізація принципу

субсидіарності, забезпечення сталого розвитку, дотримання гласності та законності, активне залучення громадян, поєднання галузевого та територіального підходів, дотримання ієрархії, баланс між централізацією та децентралізацією, а також стимулювання учасників управлінського процесу.

- Міське самоврядування відіграє центральну роль у розвитку місцевих громад та підвищенні якості життя мешканців. Адже воно передбачає реалізацію низки ключових функцій, які забезпечують ефективне управління територією, задоволення потреб населення та підтримку стабільності громади. До основних функцій належать забезпечення активної участі населення, що включає публічні слухання, збори, конференції та опитування громадської думки; управління муніципальною власністю, спрямоване на раціональне використання ресурсів громади та розвиток бюджетної та інфраструктурної сфери; розвиток соціальної сфери, який забезпечує доступ населення до житла, освіти, культури, транспорту та інших соціальних послуг; а також забезпечення економічної стабільності території, що передбачає управління місцевими бюджетами, податками, земельними ресурсами та муніципальними підприємствами. Відтак, реалізація цих функцій сприяє формуванню відкритої, прозорої та відповідальної системи управління, активній участі громадян у прийнятті рішень та сталому розвитку міста, поєднуючи історичний досвід із сучасними потребами територіальної громади.

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Типи моделей міського самоврядування та їх еволюція

У сучасній науці публічного управління виокремлюють декілька основних моделей міського самоврядування, які відрізняються характером взаємодії місцевих органів між собою та з органами державної влади [9, с. 267; 11, с. 152; 19, с. 534] (Додаток А).

Найпоширеніші типи моделей міського самоврядування виокремимо та узагальнимо на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Основні моделі міського самоврядування

Джерело: доопрацьовано автором на основі [9, с. 267; 11, с. 152; 19, с. 534]

Розтлумачимо зміст та функціональні особливості наведених на рисунку 2.1. моделей.

Розпочнімо із англосаксонської моделі, яка виникла у Великій Британії та поширилася в країнах із подібною правовою системою, таких як США, Канада, Австралія та Нова Зеландія. На рівні міст вона проявляється через високу автономію міських органів влади, що дозволяє муніципалітетам самостійно визначати пріоритети розвитку міської інфраструктури, соціальних послуг та економічних проектів. Формальна самостійність органів місцевого самоврядування забезпечує відсутність прямого підпорядкування міських рад вищим державним органам та сприяє гнучкій адаптації до потреб громад [9, с. 267; 11, с. 152; 19, с. 534].

В рамках цієї моделі, контроль за діяльністю міських органів здійснюється опосередковано – через фінансування, інспекційні перевірки та судовий нагляд, що гарантує законність і належне використання ресурсів. Фінансова незалежність муніципалітетів дозволяє ефективно реалізовувати локальні програми і проекти, а при цьому центральні органи втручаються лише за необхідності.

Англосаксонська модель також стимулює активну участь громадян у прийнятті рішень на рівні міст через виборні міські ради, громадські слухання та консультації. Такий підхід забезпечує баланс між автономією муніципалітетів та мінімальним наглядом держави, сприяючи оперативному реагуванню на соціальні та економічні виклики [21, с. 7].

Відтак, англосаксонська модель створює умови для сталого розвитку міст, підвищення прозорості управління та зміцнення довіри населення до місцевих органів влади.

Наступна, згадана нами – континентальна модель. Вона поєднує елементи прямого державного управління на місцях із місцевим самоврядуванням. У містах вона характеризується підпорядкуванням міських рад та адміністрацій вищим органам влади і формуванням представницьких органів лише у законодавчо визначених адміністративно-територіальних одиницях. Державні органи здійснюють прямий контроль за діяльністю міських органів, включно з фінансовими та адміністративними ресурсами.

Міські органи влади мають право виконувати дії, не заборонені законодавством. Представницькі органи міст обмежено автономні, що дозволяє координувати їх роботу з центральними структурами [40, с. 196].

Ця модель стимулює розвиток професійного апарату міських органів самоврядування та підвищує дисципліну у виконанні рішень. Поєднання місцевого самоврядування та державного контролю забезпечує стабільність управлінських процесів у містах. Континентальна система дозволяє ефективно реагувати на соціально-економічні потреби міських громад та координувати розвиток інфраструктури [40, с. 196].

Німецька модель бере свій початок у середньовічних міських комун, які мали значну автономію у внутрішніх справах. У XIX столітті, під час формування Німецької імперії, були започатковані перші кодифікації правових норм для місцевого самоврядування, зокрема для розвитку міських структур. Сучасна німецька модель забезпечує конституційну гарантію права на самоврядування для міст, принцип субсидіарності, широкий спектр «власних справ» міських органів та двохрівневу систему громад і районів, що оптимізує розподіл завдань і ресурсів у містах. Конституція ФРН закріплює право на самоврядування, а кожна з 16 земель має власне законодавство щодо діяльності міських органів [50, с. 207].

Особливістю системи є те, що завдання, які можна ефективно виконувати на рівні міста, не передаються на рівень земель або федерації, що дозволяє оперативно вирішувати місцеві проблеми та стимулює розвиток міської інфраструктури. Міські органи мають високу правову автономію, що захищає їх від надмірного втручання держави у внутрішні справи та сприяє реалізації локальних програм розвитку. Дворівнева система координує ресурси між містами та районами, забезпечуючи ефективне управління транспортною, соціальною та економічною інфраструктурою. Принцип субсидіарності стимулює місцеву ініціативу, підтримує інноваційні проекти та підвищує відповідальність міських органів перед громадянами. Крім того, прозорі механізми фінансового контролю та бюджетного планування

дозволяють містам ефективно використовувати кошти для розвитку житлового фонду, комунальної інфраструктури та громадських сервісів [50, с. 207].

Іберійська модель сформувалася на основі континентальної системи та остаточно розвинулася в країнах Латинської Америки, зокрема в Бразилії, Аргентині, Мексиці, Португалії, Колумбії та Нікарагуа, частково – в сучасній Іспанії. Її характерною особливістю є поєднання елементів державного управління та місцевого самоврядування, що безпосередньо впливає на розвиток міст: населення обирає представницькі ради (хунти), а керівник муніципалітету, обраний радою або безпосередньо громадянами, одночасно виконує функції голови ради та її виконавчого органу. Центральні призначення відсутні, проте обраний голова затверджується урядом як уповноважений представник держави, що гарантує баланс між автономією міста та державним контролем [52].

Така система дозволяє оперативно реагувати на потреби міських громад, ухвалювати локальні рішення та впроваджувати проекти розвитку інфраструктури, соціальних та економічних програм. Поєднання представницьких і виконавчих функцій в одній особі спрощує координацію дій, зменшує бюрократичні бар'єри та прискорює прийняття управлінських рішень у межах міста. Принцип прямого обрання сприяє підвищенню відповідальності керівника муніципалітету перед мешканцями та стимулює прозорість управлінських процесів. Хунти забезпечують демократичну легітимність місцевого управління, контроль за діяльністю виконавчого органу та активну участь громадян у формуванні міської політики [52].

Модель інтегрує елементи децентралізації та централізованого нагляду, що підвищує ефективність управління та сприяє комплексному розвитку міст. Крім того, активне залучення населення стимулює розвиток громадянської культури, підтримує соціальні ініціативи та формує умови для сталого міського розвитку.

Окрім чотирьох класичних моделей міського самоврядування – англосаксонської, континентальної, німецької та іберійської – у науковій літературі виокремлюють й інші підходи, хоча вони менш поширені або розвиваються як гібридні.

Серед них:

Скандинавська модель місцевого самоврядування характерна для країн Північної Європи, зокрема Швеції, Норвегії, Данії та Фінляндії. На рівні міст вона проявляється через високий ступінь децентралізації муніципалітетів, що дозволяє міським радам і міським адміністраціям самостійно приймати управлінські рішення щодо міського розвитку, бюджету та соціальних програм. Міські органи влади активно залучають громадян до планування та контролю виконання локальних проектів, що підвищує прозорість діяльності та довіру населення. Ключовою рисою є тісна взаємодія між центральними державними структурами та міськими громадами, що забезпечує швидке реагування на локальні потреби та соціальні виклики. Міські ради отримують комплексне фінансування, що дозволяє реалізовувати соціальні та інфраструктурні програми без надмірного втручання уряду. Крім того, у містах активно функціонує система обміну інформацією між місцевими органами влади та громадськими організаціями, що підвищує ефективність управлінських процесів. Муніципалітети мають право самостійно визначати пріоритети розвитку міської інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та соціальної підтримки населення. Така модель забезпечує баланс між автономією міських органів та координацією з центральною владою, створюючи умови для сталого та демократичного управління містами [52; 57, с. 29].

Латиноамериканська гібридна модель місцевого самоврядування зустрічається в окремих країнах Латинської Америки та поєднує елементи іберійської та континентальної систем. На рівні міста ця модель проявляється через прямі вибори мерів і активну участь городян у контролі за діяльністю міських органів влади. Муніципалітети отримують широкі повноваження для

управління місцевою інфраструктурою, бюджетом, соціальними та економічними програмами, що дозволяє оперативно реагувати на потреби міського населення. Активне залучення громадян сприяє прозорості роботи міської ради та підвищує рівень довіри до органів місцевого самоврядування. Важливим елементом є інтеграція функцій державного управління та місцевого самоврядування, що забезпечує баланс між централізацією і децентралізацією на рівні міста. Крім того, застосування механізмів громадського контролю стимулює участь мешканців у прийнятті рішень щодо міського розвитку та сприяє формуванню демократичної культури в міських громадах. Такий підхід дозволяє ефективно координувати роботу міських адміністрацій, підвищувати якість муніципальних послуг та забезпечувати сталість управлінських процесів у міських громадах. В цілому, модель формує гнучке та адаптивне міське управління, здатне враховувати соціальні, економічні та культурні особливості конкретного міста [52; 69, с. 169].

Модель «нового публічного управління» (New Public Management) розвинута у багатьох країнах світу як сучасний підхід до модернізації місцевого управління, де головний акцент робиться на ефективності, управлінській автономії та широкому застосуванні цифрових технологій. У міському контексті, ця модель спрямована на підвищення ефективності роботи міських органів влади, оптимізацію внутрішніх процедур та покращення якості послуг, що надаються мешканцям. Вона передбачає активне використання електронних платформ для реєстрації громадських запитів, надання адміністративних послуг та контролю за виконанням рішень. Крім того, за цією моделлю міські ради та виконкоми отримують більшу автономію у прийнятті управлінських рішень, що дозволяє швидше реагувати на потреби громади. Використання цифрових інструментів сприяє прозорості роботи міських органів, відкритості інформації та покращенню комунікації між владою та громадянами [52].

Ці моделі часто сприймаються як адаптовані або сучасніші варіанти класичних систем, що враховують цифровізацію, участь громадян та глобальні виклики управління.

Отже, кожна з окреслених нами моделей міського самоврядування відображає певний баланс між автономією місцевих органів і контролем держави, а також специфіку правових традицій та історичний розвиток держави, в якій вона функціонує.

2.2. Нормативно-правове забезпечення моделі міського самоврядування в Україні

Якщо вести мову про модель міського самоврядування в Україні, спираючись на окреслені нами вище світові моделі [9, с. 267; 11, с. 152; 19, с. 534; 52], слід зазначити, що в Україні модель самоврядування на рівні міст поєднує традиції континентальної системи та сучасні елементи децентралізації. Зокрема, міські ради і міські голови обираються безпосередньо мешканцями, що дозволяє поєднати представницькі функції з оперативним управлінням містом. Центральна влада визначає рамки повноважень і контролює дотримання законів та використання фінансів, але, водночас, міста отримали реальну свободу ухвалювати власні рішення. В свою чергу, реформи децентралізації дали можливість самостійно розпоряджатися частиною податків, залучати інвестиції та управляти місцевою інфраструктурою, що стимулює розвиток житлово-комунального господарства, освіти, культури та соціальних програм. Крім того, міські органи активно співпрацюють з обласними адміністраціями і центральними міністерствами, що дозволяє поєднати інтереси громади з державними цілями. Місцева ініціатива стимулює впровадження нових проєктів, які безпосередньо відповідають потребам жителів, а прозорість та залучення громадян підвищують довіру до влади. Завдяки такому поєднанню

самостійності та контролю, українські міста здатні ефективно розвиватися і швидко реагувати на виклики часу.

Звертаючись до витоків формування діючої моделі міського самоврядування в Україні, зазначимо, що, як ми вже згадали, вона розвивалася на перетині континентальної традиції управління та сучасних принципів децентралізації, які набули нового імпульсу після 2014 року. Після подій Революція Гідності в Україні почалися серйозні зміни в системі управління державою. Зокрема, стартувала реформа децентралізації, яка мала на меті зробити владу більш ефективною і ближчою до людей. Частину повноважень і фінансів передали на місця – містам і громадам, щоб вони могли самостійно вирішувати свої проблеми. Також почали створювати більш спроможні громади та змінювати роботу місцевого самоврядування за європейськими принципами. У результаті, після 2014 року роль міст і громад у системі влади значно зросла [68, с. 4].

Основою сформованої моделі стало законодавче закріплення права міст і громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, водночас координуючи свою діяльність із центральними державними органами, про що йтиметься далі. Формування нормативно-правової бази відбувалося на кількох взаємопов'язаних рівнях, що забезпечує комплексне регулювання місцевого самоврядування.

На конституційному рівні закріплено фундаментальні засади міського самоврядування. Конституція України, зокрема, ст. 140–146, гарантує право територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення, визначає структуру органів місцевого самоврядування та принципи їх автономії [22]. Для міст це означає функціонування міських рад як представницьких органів та виконавчих органів під керівництвом міського голови, обраного населенням, що поєднує принципи представницького і виконавчого управління.

На законодавчому рівні в Україні деталізовано порядок організації, повноваження та фінансове забезпечення місцевих органів влади. Основними

законодавчими актами, що регулюють функціонування міських громад, є такі (табл. 2.1.):

Таблиця 2.1

**Законодавчий рівень забезпечення моделі міського
самоврядування в Україні**

№ з/п	Назва законодавчого акту	Значення
1	Бюджетний кодекс України	Визначає механізми формування місцевих бюджетів, порядок розподілу доходів та міжбюджетних трансфертів, здійснення фінансового контролю
2	Податковий кодекс України	Закріплює права міст щодо збору місцевих податків та формування власних доходів
3	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Регламентує правовий статус міських рад, порядок формування виконкомів, функції депутатів та міських голів, а також механізми взаємодії з державними органами
4	Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	Регулює взаємодію міських органів влади з обласними та районними адміністраціями
5	Законодавство про децентралізацію (2014–2020 рр.), зокрема Закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про засади державної регіональної політики»	Встановлює принципи формування спроможних громад, передачу повноважень і ресурсів від держави до органів місцевого самоврядування, підсилює фінансову автономію та управління комунальною власністю
6	Закони у сфері комунального управління та місцевих послуг, такі як Закон України «Про житлово-комунальні послуги» та Закон України «Про благоустрій населених пунктів»	Регламентують благоустрій, охорону навколишнього середовища, соціальні та культурні програми

Джерело: доопрацьовано автором на основі [5; 39; 42; 43; 44; 45; 46;

Наступним рівнем забезпечення моделі міського самоврядування в Україні є підзаконний – підзаконні акти є важливим інструментом реалізації законів на практиці та забезпечують чітке виконання положень законодавства про місцеве самоврядування. Вони деталізують загальні норми законів, регламентують організаційні, фінансові та процедурні аспекти діяльності міських рад і виконавчих органів. Систематизація підзаконних актів дозволяє виділити основні категорії документів за типом та функцією, що спрощує орієнтування у нормативній базі та підвищує ефективність управління місцевими ресурсами (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Типи підзаконних актів, які регламентують діяльність міських органів

№ з /п	Тип підзаконного акту	Основна функція (призначення)
1	Постанови Кабінету Міністрів	Визначають організаційну структуру органів місцевого самоврядування та порядок реалізації законів
2	Накази міністерств	Деталізують порядок виконання державних програм та стандартів, регламентують фінансову звітність і контроль
3	Локальні нормативні акти міських рад	Регламентують роботу департаментів, управлінь та виконкомів, затверджують місцеві програми, правила благоустрою та муніципальних послуг
4	Накази органів фінансового контролю	Встановлюють порядок контролю за доходами, видатками та виконанням місцевих бюджетів
5	Методичні рекомендації та роз'яснення	Надають практичні інструкції щодо децентралізації, управління комунальною власністю та реалізації повноважень місцевих органів

Джерело: доопрацьовано автором на основі [3, с. 134]

Також зазначимо, що важливу роль у забезпеченні моделі міського самоврядування в Україні відіграють міжнародні стандарти та документи, які інтегруються в українську нормативну систему і сприяють підвищенню автономії міст та прозорості їх управлінських процесів. Серед них, ключове

значення має Європейська хартія місцевого самоврядування, яка встановлює стандарти самостійності та правомочностей міст у фінансових і управлінських питаннях [17]. Додатково, стратегічні документи ООН, такі як Нова міська агенда (New Urban Agenda) [66] та Цілі сталого розвитку (ціль 11 – «Сталі міста та громади») [59], формують рекомендації щодо планування міської інфраструктури, житлової політики, екології та участі громадян у процесах прийняття рішень. Принципи Хабітат II підкреслюють важливість доступного житла та інтеграції мешканців у міське управління тощо.

На практичному рівні застосування наведених нормативно-правових актів забезпечує чітку організаційну структуру та функціонування міських органів влади. Адже міські ради та виконкоми реалізують як представницькі, так і виконавчі функції, дозволяючи містам ефективно реагувати на соціальні, економічні та культурні потреби населення. При цьому, реформи децентралізації надали містам більшу фінансову спроможність, можливість самостійного управління місцевими ресурсами та ухвалення рішень щодо розвитку інфраструктури, освіти, соціального захисту, культури та екології. Це сприяє підвищенню локальної ініціативи та залученню громадян до управління містом.

Відтак, нормативно-правове забезпечення моделі міського самоврядування в Україні складається з комплексної системи конституційних, національних та міжнародних актів, які взаємопов'язані і створюють баланс між автономією міст, їх фінансовою спроможністю та державним наглядом. Завдяки цьому українські міста мають змогу ефективно реалізовувати управлінські завдання, розвивати локальну інфраструктуру та забезпечувати активну участь громадян у процесах місцевого самоврядування.

2.3. Інституційні особливості реалізації моделі міського самоврядування в Україні

З огляду на наведене вище, можемо стверджувати, що інституційні основи міського самоврядування в Україні ґрунтуються на конституційно-правових засадах, законодавчому регулюванні та децентралізаційній реформі, яка передбачала посилення автономії територіальних громад (Додаток Б).

Зокрема, відповідно до статті 140 Конституції України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади вирішувати питання місцевого значення самостійно або через відповідні органи (міські ради, виконавчі комітети та посадових осіб), у рамках Конституції і законів України, що забезпечує конституційно закріплену автономію громад і є основою моделі місцевого публічного управління [22].

При цьому, правовий статус органів та посадових осіб безпосередньо міського самоврядування (в рамках місцевого самоврядування), деталізується Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», який визначає структуру місцевих органів (рад, виконавчих комітетів, голів громад), порядок формування, повноваження та механізми діяльності, а також принципи законності, виборності, матеріально-фінансової самостійності та підзвітності територіальній громаді [42].

За своєю сутністю, інституційно система міського самоврядування передбачає поєднання представницької та виконавчої влади, а саме (рис. 2.2.):

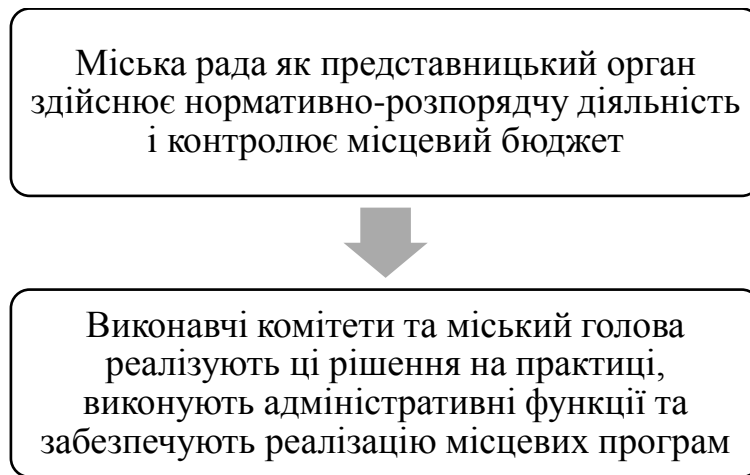

Рис. 2.2. Форми поєднання представницької та виконавчої влади в рамках інституційної системи міського самоврядування в Україні

Джерело: доопрацьовано автором на основі [22; 42]

Відтак, міська рада – це головний представницький орган місцевого самоврядування, який визначає напрям розвитку міста та ухвалює рішення, що безпосередньо впливають на життя громади (ст. 26–30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [42]. Вона формує місцеві правила, регулює користування комунальним майном і ресурсами та визначає пріоритети соціально-економічного розвитку. Однією з найважливіших функцій ради є контроль за місцевим бюджетом, що включає формування доходів і витрат та моніторинг ефективності використання коштів (ст. 59–60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [42].

Виконавчі органи ради – виконавчий комітет і міський голова – відповідають за практичну реалізацію ухвалених рішень (ст. 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [42]. Вони організують роботу міської адміністрації, забезпечують виконання програм розвитку, соціальних та культурних проєктів, надають послуги мешканцям і контролюють виконання рішень ради. Діяльність міської ради та її виконавчих органів ґрунтується також на Конституції України (ст. 140–142), яка гарантує право громад на власні органи самоврядування та визначає їхні

основні повноваження [22]. Завдяки цьому міська влада працює прозоро, а мешканці мають реальну можливість впливати на життя своєї громади.

Варто зазначити, що однією з головних змін останніх років стала децентралізація, у межах якої частину повноважень і фінансів передали громадам. Зокрема, частина податків, як-от частково ПДФО (податок на доходи фізичних осіб), тепер залишається на місцях, що дало містам і громадам більше ресурсів для розвитку. Завдяки цьому вони отримали більше можливостей самостійно вирішувати свої питання. Водночас, ефективність цих змін багато в чому залежить від конкретної громади та умов, у яких вона працює. Тобто, проведена в Україні реформа децентралізації суттєво змінила фінансову основу місцевого самоврядування, зміщуючи акцент з централізованого розподілу коштів на формування власних доходів громад (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3

**Надходження до місцевих бюджетів України за січень–жовтень
2024 і 2025 рр.**

№ з/п	Показник	2024 (січень–жовтень)	2025 (січень–жовтень)	Динаміка, %
1	Надходження до місцевих бюджетів	352,1 млрд грн	403,2 млрд грн	+14,5 % (+51,1 млрд грн)
2	Основне джерело – ПДФО	206,7 млрд грн	240,8 млрд грн	+16,6 %
3	Єдиний податок	58,9 млрд грн	65,5 млрд грн	+11,2 %
4	Податок на майно	42,4 млрд грн	49,2 млрд грн	+16 %
5	Акцизний податок	1,3 млрд грн	1,6 млрд грн	+23 %
6	Екологічний податок	1,1 млрд грн	1,2 млрд грн	+13,5 %
7	Туристичний збір	0,22 млрд грн	0,3 млрд грн	+35,7 %
8	Плата за паркування	0,16 млрд грн	0,2 млрд грн	+23,8 %

Джерело: доопрацьовано автором на основі [14; 18]

Отже, за даними на 2025 рік, загальні надходження до місцевих бюджетів України за січень-жовтень 2025 р. перевищили 403,2 млрд. грн., що на 14,5 % більше порівняно з аналогічним періодом попереднього року, що свідчить про зростання фінансової спроможності місцевих громад у сучасних умовах економічного тиску [18].

У структурі місцевих бюджетних доходів податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залишається ключовим ресурсом: у Київській області у першому півріччі 2025 р. він становив 61,2 % усіх місцевих надходжень, а в регіоні Львівської області за січень-лютий 2025 р. надходження ПДФО зросли на 27,3 % порівняно з 2024 р. до понад 3,1 млрд. грн. [14]

Такі тенденції підтверджують, що саме частина податкових надходжень, зокрема від ПДФО, значно забезпечує фінансову основу громад і сприяє посиленню їх автономії.

У процесі реалізації моделі місцевого самоврядування в Україні важливу роль відіграють інститути прямого народовладдя, які забезпечують реальну участь громадян у вирішенні питань місцевого значення. Йдеться, зокрема, про такі форми, як місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції та бюджети участі, що дозволяють жителям громад безпосередньо впливати на діяльність органів влади (ст. 37–40 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; ст. 38, 140, 142 Конституції України).

Зокрема, щодо електронних петицій: за даними офіційного порталу Верховної Ради України, загалом у першому півріччі 2024 року в системі «Електронні петиції» зареєструвалися понад 87 568 тис. громадян, що у 7 разів більше, ніж у першому півріччі 2023 року (12 480 тис.). Це вказує на значне зростання активності громадян у використанні цього інструменту для звернення до органів влади з місцевими та загальнодержавними питаннями [41]. Електронні петиції також демонструють зростання загальної кількості ініційованих звернень: у системі були зареєстровані понад 100 447 тис. громадян у січні–вересні 2024 року, що у 6,3 рази більше, ніж у тому ж

періоді 2023 року (15 834 тис.), і дві петиції набрали необхідну кількість голосів для розгляду Верховною Радою України [41]. Громадські бюджети участі (participatory budgeting) стають важливою частиною місцевої демократії в Україні. Ці бюджети існують у багатьох громадах і дозволяють мешканцям подавати проекти, голосувати за них та контролювати реалізацію. Починаючи з 2015 року, після впровадження децентралізації, participatory budgeting активно розвивається, і Україна опинилася серед лідерів у Європі за кількістю таких проектів на місцевому рівні, після країн як Польща, Португалія та Іспанія [67]. Окремі проекти національного масштабу, як All-Ukrainian Participatory Budgeting, демонструють розвиток цієї практики: у 2020 році Державний фонд регіонального розвитку виділив 30 млн. грн. на реалізацію таких ініціатив в різних регіонах України, включно з підтримкою від міжнародних партнерів [56]. На місцевому рівні діє Єдина система місцевих петицій e-dem.in.ua, яка використовується у понад 140 територіальних громадах по всій Україні. У цій системі громадяни ідентифікуються через BankID або мобільний телефон для подачі та підписання петицій, що робить процес прямо доступним і цифровим [16].

Ці дані свідчать, що інститут прямих форм участі громадян (через електронні петиції, бюджети участі та інші інструменти прямого народовладдя) не лише формально існує в Україні, але й з кожним роком зростає як за кількістю залучених громадян, так і за масштабом реалізації ініціатив, що в свою чергу підсилює демократичні механізми на місцевому рівні та сприяє ефективнішому управлінню громадами.

Крім того, органи самоорганізації населення, такі як вуличні, квартальні або мікрорайонні комітети, сприяють координації дій мешканців та передаванні їхніх пропозицій до місцевої ради, що підсилює ефективність громадської участі. Завдяки цим механізмам громадяни мають можливість не лише висловлювати свою позицію, а й брати участь у прийнятті конкретних управлінських рішень. Використання таких інструментів сприяє підвищенню прозорості влади, розвитку громадянської активності та зміцненню довіри

між населенням і органами місцевого самоврядування, що відповідає сучасним демократичним стандартам організації публічної влади на місцевому рівні.

Відтак, взаємодія місцевих органів самоврядування з державними органами здійснюється в межах законодавчо визначеного розподілу повноважень, де органи державної влади не втручаються у реалізацію функцій територіальних громад, але водночас забезпечують конституційність та законність їх діяльності (ст. 19–20 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [42]; ст. 140, 143 Конституції України). Такий баланс прав і обов'язків дозволяє поєднати самостійність місцевого управління із правовим контролем, що є однією з ключових інституційних особливостей сучасної моделі місцевого самоврядування в Україні.

Висновки до 2 розділу

Виходячи з розглянутого у другому розділі кваліфікаційної роботи, можна сформулювати такі висновки:

- Ми розглянули декілька основних моделей міського самоврядування, які відрізняються рівнем автономії місцевих органів і характером взаємодії з державними структурами. Класичні моделі включають англосаксонську, континентальну, германську та іберійську. Англосаксонська модель вирізняється високою автономією, фінансовою незалежністю та активною участю громадян у процесах управління; континентальна – сильним державним контролем та координацією діяльності міських органів; германська – принципом субсидіарності, дворівневою системою та широкою самостійністю місцевих органів; іберійська – поєднанням представницьких і виконавчих функцій в одній посаді та балансом між автономією міста і контролем держави. Сучасні адаптовані моделі, такі як скандинавська, латиноамериканська гібридна та концепція

«нового публічного управління», інтегрують елементи децентралізації, цифровізації та активної участі громадян.

- В Україні система міського самоврядування поєднує традиції континентальної моделі з принципами децентралізації, забезпечуючи вибори місцевих рад і голів, самостійне розпорядження частиною податків та співпрацю з центральними органами влади. Нормативно-правове забезпечення міського самоврядування в Україні будується на поєднанні конституційних, законодавчих та підзаконних актів, які враховують як класичні континентальні традиції, так і сучасні принципи децентралізації. Конституція та ключові закони чітко визначають структуру, повноваження і фінансову автономію міських органів, а підзаконні акти допомагають конкретно зрозуміти, як усе це працює на практиці. Крім того, міжнародні стандарти, наприклад Європейська хартія місцевого самоврядування та рекомендації ООН, додають прозорості і покращують ефективність управління. Реформи децентралізації дали містам більше фінансової свободи та можливостей самостійно розвивати інфраструктуру, освіту, соціальні послуги й культуру.

- Інституційні особливості міського самоврядування в Україні спираються на конституційні засади, законодавче регулювання та реформи децентралізації. Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначають, як організовані місцеві органи влади, які у них повноваження та як забезпечується автономія, законність, виборність і фінансова самостійність. Міські ради виконують представницьку роль, контролюючи бюджет і приймаючи нормативні рішення, тоді як виконавчі комітети та міський голова втілюють ці рішення на практиці, організовують роботу міста та реалізують місцеві програми. Завдяки реформам децентралізації громади отримали більшу фінансову спроможність і можуть самостійно розпоряджатися частиною податкових надходжень, що зміцнює матеріальну базу і підвищує ефективність управління. Крім того, місцеві жителі отримали більше можливостей для

участі в ухваленні рішень через громадські ініціативи, слухання, електронні петиції та бюджети участі.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Вплив соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників на управління містами

Управління містами в Україні формується під впливом низки соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників, які визначають ефективність прийняття управлінських рішень та реалізацію міської політики (рис. 3.1.).

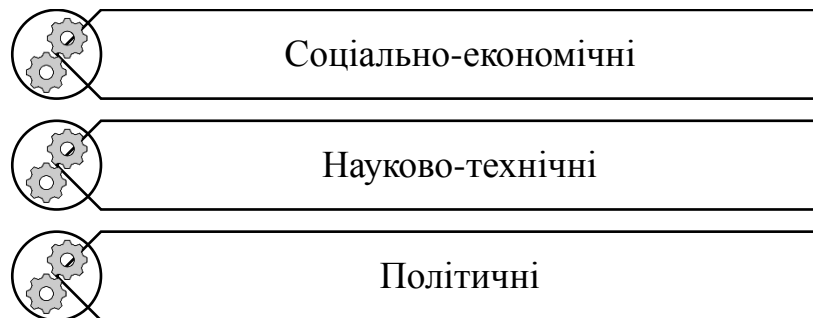

Рис. 3.1. Види чинників, які впливають на управління містами

Джерело: доопрацьовано автором на основі [8, с. 114]

Далі обґрунтуємо кожен із наведених чинників.

До соціально-економічних чинників належать економічна ситуація, що проявляється у змінах податкової, кредитної та інвестиційної політики держави, динаміці економічного зростання та рівні інфляції, що безпосередньо впливає на бюджетні процеси та інвестиційні можливості міст; наприклад, інвестиції в інфраструктуру сприяють сталому розвитку та підвищують привабливість території для бізнесу і населення. Кількість та динаміка населення визначають соціально-економічний розвиток, адже більша чисельність і щільність населення створюють умови для зростання ринку праці та розвитку підприємництва. Адміністративно-правовий статус міста, наприклад, статус обласного центру або важливого регіонального

міста, сприяє реалізації економічного потенціалу та залученню ресурсів для розвитку. Важливим є також житлове та економічне будівництво, оскільки активне зведення нового житла та функціонування підприємств стимулює економіку міста і забезпечує робочі місця. Не менш значущою є якість освітньої та культурної інфраструктури, яка приваблює молодь і сприяє соціально-економічному зростанню.

Наприклад, Київська міська громада активно інвестує у транспортну та соціальну інфраструктуру, Львівська – у культурні та туристичні проєкти, Вінницька – у медичну та освітню сферу, Запорізька – у промислові та енергетичні проєкти, а Івано-Франківська громада – у розвиток туризму та житлово-комунального господарства. Розмір і щільність населення впливають на ринок праці та соціальну активність, а адміністративний статус громади визначає можливості залучення державних і регіональних ресурсів (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Основні показники міських громад України та напрями їх інвестицій (2025 р.)

№ з/п	Громада	Населення, осіб	Площа, км ²	Щільність, ос/км ²	Основні сфери інвестування/розвитку
1	Київська міська громада	2 614 581	839,0	3116	Транспортна інфраструктура, соціальні послуги, ІТ-сектор
2	Львівська міська громада	783 065	315,6	2480	Культура, освіта, ІТ, туризм
3	Вінницька міська громада	430 910	265,35	1624	Медицина, освіта, промисловість
4	Запорізька міська громада	566 844	350,0	1619	Промисловість, енергетика, транспорт
5	Івано-Франківська міська громада	287 533	263,8	1090	Туризм, житлово-комунальне господарство, культура

Джерело: доопрацьовано автором на основі [12]

Таблиця 3.1. демонструє, наскільки різні українські міські громади за кількістю населення, площею та напрямками розвитку, що безпосередньо впливає на їхню стратегію управління та інвестиційні пріоритети. Київська міська громада є найбільшою за чисельністю мешканців (2 614 581) та щільністю населення (3116 ос/км²), і її головна увага зосереджена на транспорті, соціальних послугах та ІТ-секторі, що допомагає столиці функціонувати навіть під час війни. Львів, із населенням 783 065 та високою щільністю (2480 ос/км²), активно розвиває культуру, туризм та освіту, одночасно ставши важливим центром підтримки внутрішньо переміщених осіб. Вінниця (430 910 осіб, щільність 1624 ос/км²) концентрується на медицині, освіті та промисловості, що допомагає зберігати соціальну стабільність у складних умовах. Запоріжжя (566 844 осіб, щільність 1619 ос/км²), з його промисловими, енергетичними та транспортними ресурсами, особливо відчуває ризики війни, що підкреслює необхідність диверсифікації економіки та захисту критичної інфраструктури. Івано-Франківськ (287 533 осіб, щільність 1090 ос/км²) зосереджується на туризмі, житлово-комунальному господарстві та культурі, але через війну плани розвитку доводиться коригувати з урахуванням безпеки та гуманітарних потреб. У цілому, війна сильно впливає на пріоритети громад: навіть великі та економічно потужні міста поєднують інвестиції у розвиток із заходами для безпеки, підтримки населення та соціальної стабільності. А чисельність мешканців і структура економіки визначають, наскільки ефективно громада може адаптуватися до кризових ситуацій і продовжувати надавати життєво необхідні послуги.

Науково-технічні чинники впливають на модернізацію управлінських процесів і розвиток міської інфраструктури. Серед них варто виділити загальний рівень технологічного розвитку, що визначає ефективність промисловості та комунального господарства, впровадження ресурсозберігаючих технологій і глобальних інформаційних систем для

управління, планування та комунікації з громадянами. Крім того, інноваційні рішення у сфері транспорту, енергетики та житлово-комунального господарства підвищують конкурентоспроможність міст та сприяють сталому розвитку територіальних громад [25; 31; 62]. Наведене проілюструємо у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Вплив науково-технічних чинників на управління містами
України**

№ з/п	Громада	Адміністративні послуги у онлайн форматі, %	Наявність мобільного застосунку	Транспорт з GPS/ІoT, %	Системи адаптивного трафіку	Датчики якості повітря
1	Київська міська громада	85%	Наявні (Київ Цифровий)	100% маршрутів	Так, у центрі міста	15 станцій
2	Львівська міська громада	70%	Наявні	80% маршрутів	Частково	10 станцій
3	Вінницька міська громада	60%	Наявні	90% маршрутів	Відсутні	6 станцій
4	Запорізька міська громада	55%	Наявні	70% маршрутів	Відсутні	5 станцій
5	Івано-Франківська міська громада	65%	Наявні	85% маршрутів	Відсутні	4 станції

Джерело: доопрацьовано автором на основі [25; 31; 62]

Відтак, як свідчать дані таблиці 3.2., Київська міська громада лідирує за кількістю адміністративних послуг, доступних онлайн (85 %), має повністю GPS/ІoT-контрольовану транспортну мережу та адаптивні системи управління трафіком у центральній частині міста. Також у столиці працює 15 датчиків якості повітря, що дозволяє ефективно контролювати екологічну

ситуацію. Львівська громада забезпечує онлайн-доступ до 70 % адміністративних послуг і GPS/IoT-контроль на 80 % маршрутів. Системи адаптивного трафіку працюють частково, а моніторинг повітря здійснюється за допомогою 10 станцій. Вінницька громада надає 60 % послуг у цифровому форматі, має GPS/IoT-контроль на 90 % маршрутів, але адаптивний трафік відсутній, а моніторинг повітря забезпечується лише 6 станціями. Запорізька громада демонструє нижчий рівень цифровізації: онлайн-доступ до 55 % адміністративних послуг, GPS/IoT на 70 % маршрутів і відсутність адаптивного трафіку, з 5 станціями моніторингу якості повітря. Івано-Франківська громада забезпечує 65 % послуг онлайн та GPS/IoT на 85 % маршрутів, проте систем адаптивного управління трафіком немає, а датчиків якості повітря – лише 4 [25; 31; 62].

Отже, можемо стверджувати, що рівень технологічного розвитку та цифровізації громад прямо впливає на ефективність управління, транспортну безпеку та екологічний контроль. Великі громади, як Київ та Львів, мають суттєві переваги завдяки інноваційним системам, що дозволяє їм більш гнучко реагувати на зміни і забезпечувати комфорт для мешканців навіть у кризових умовах. Менші громади потребують додаткових інвестицій у цифрові технології та екологічний моніторинг для досягнення конкурентоспроможності та сталого розвитку.

Політичні чинники теж визначають умови прийняття рішень і реалізацію міської політики. Серед них ключовими є вплив державних органів, який формує рамки прийняття рішень і стимулює координацію місцевих лідерів; роль бізнесу, що через інвестиції, створення робочих місць і соціальні проекти впливає на економічну політику; особливості правового поля, адже недосконалість законодавства може обмежувати участь громадян і формування коаліцій; інституційна структура місцевого самоврядування, де типи виборчих процедур і організація роботи міських рад і виконавчих органів визначають ефективність управління; а також соціокультурна специфіка міста, його історичні, культурні та економічні особливості, які

формують прагнення лідерів зберігати конкурентні переваги та стимулюють співпрацю різних груп для розвитку громади [13, с. 79].

Відтак, сукупність цих соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників визначає суперечливий характер змін у містах, проявляючи одночасно сприятливі та несприятливі тенденції. Основним завданням управління є мінімізація негативного впливу та забезпечення прогресивного і сталого розвитку територіальних громад, що сприяє покращенню якості життя мешканців і підвищенню конкурентоспроможності міст.

3.2. Сучасні виклики та модернізація моделей управління міськими громадами

У сучасних умовах міські громади в Україні стикаються з низкою викликів, які потребують модернізації моделей управління. Це пов'язано з глобальними змінами, такими як цифровізація, демографічні зрушення, економічні диспропорції та екологічні проблеми.

В тому числі, демографічні зміни, включно зі старінням населення, внутрішньою та зовнішньою міграцією, інтенсивною урбанізацією та зниженням рівня народжуваності, безпосередньо впливають на економічний розвиток та соціальну інфраструктуру, вимагаючи адаптації міських служб і соціальних програм.

Як свідчать наукові джерела, в свою чергу, економічні диспропорції між різними територіальними громадами спричиняють соціальну нерівність, оскільки нерівномірний розподіл ресурсів, обмежені можливості для місцевого економічного розвитку та недостатня фінансова підтримка з боку центральних органів влади ускладнюють вирішення цих проблем. Екологічні виклики, такі як забруднення, зміни клімату та неефективне використання природних ресурсів, створюють додатковий тиск на муніципалітети, а

розробка й реалізація сталих екологічних стратегій стає ключовою для забезпечення довгострокового розвитку [35, с. 88].

Інфраструктурні недоліки, зокрема застаріла або недостатня транспортна, медична, освітня та житлово-комунальна інфраструктура, впливають на якість життя громадян та обмежують можливості економічного і соціального розвитку. Управлінські та інституційні слабкості, такі як непрозорість процедур, низька ефективність і обмежені повноваження місцевих органів влади, утруднюють реалізацію муніципальних завдань [51, с. 443].

Технологічне відставання також є суттєвою проблемою: для підвищення ефективності управління та покращення якості життя необхідне впровадження сучасних цифрових рішень у сфері міського господарства, соціальних послуг та інфраструктури. Обмежена участь громадськості у процесах прийняття рішень та формуванні муніципальних стратегій знижує ефективність управління та може призводити до соціальної апатії [54, с. 43; 71, с. 61].

У відповідь на ці виклики, в Україні спостерігається тенденція переходу від класичного управління містом до моделі «міського співуправління», яка охоплює економічний, екологічний, соціально-культурний та просторово-інфраструктурний розвиток. Вона проявляється у децентралізації системи управління та активній взаємодії між органами влади, громадянами та бізнесом. Значною інституційною зміною останніх років стала децентралізація влади та фінансів, що передбачає передачу частини податкових надходжень на рівень спроможних територіальних громад, зокрема частини податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що зміцнює матеріально-фінансову основу громад та підвищує ефективність управління місцевими фінансами [10, с. 293].

У процесі реалізації моделей самоврядування важливу роль відіграє інститут прямого народовладдя, який розширює можливості громадян впливати на рішення місцевого значення через місцеві ініціативи, громадські

слухання, електронні петиції та бюджети участі, відповідно до демократичних стандартів організації публічної влади на місцях. За даними порталу Верховної Ради України, у першому півріччі 2024 року понад 87 тис. громадян зареєструвалися в системі «Електронні петиції», що у 7 разів більше, ніж у аналогічному періоді 2023 року (12 тис.). Загальна кількість ініційованих звернень у системі сягнула понад 100 тис., що у 6,3 рази більше, ніж у 2023 році, а дві петиції набрали необхідну кількість голосів для розгляду Верховною Радою України [28, с. 93].

Бюджети участі (*participatory budgeting*) активно розвиваються з 2015 року і дозволяють мешканцям подавати проєкти, голосувати за них та контролювати їх реалізацію, що сприяє ефективнішому управлінню громадами. На місцевому рівні діє Єдина система місцевих петицій *e-dem.in.ua*, яка використовується понад 140 територіальними громадами по всій Україні і забезпечує доступність процесу для громадян через BankID або мобільний телефон [63, с. 12; 73, с. 18].

Для подолання зазначених викликів українські громади застосовують комплекс заходів: вдосконалюють нормативно-правову базу, уточнюють повноваження місцевих органів влади, розвивають міжмуніципальну кооперацію, впроваджують цифрові технології, а також готують та перепідготовляють кадри для роботи в умовах цифровізації та інновацій. Важливим є формування громадянської культури, підтримка ініціатив мешканців та підвищення обізнаності про права і можливості участі у місцевому самоврядуванні, що сприяє посиленню демократичних механізмів на місцевому рівні та сталому розвитку міських громад.

У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні містам доводиться долати серйозні соціально-економічні та інфраструктурні наслідки збройної агресії, що мають значний вплив на якість управління й розвиток територіальних громад. За оцінками *Kyiv School of Economics*, прямі збитки від руйнування інфраструктури з початку війни перевищили приблизно 170 млрд. доларів США, при цьому найбільше постраждали

житловий фонд, транспортна та енергетична інфраструктура, де було пошкоджено або знищено понад 236 000 об'єктів, включно з дорогами, мостами та житлом громадян, що суттєво ускладнює економічну діяльність міст і потребує значних ресурсів на відбудову; загальна сума відновлювальних потреб сягала майже 200 млрд доларів США станом на 2024 рік [48].

Війна також мала суттєвий вплив на загальноукраїнські економічні показники: за даними Centre for Economic Strategy, після падіння ВВП на 28,8 % у 2022 р. економіка почала відновлюватися, але зберігає тенденцію уповільнення з ростом реального ВВП лише на 1,8 % у 2025 р., що відображає тривалі наслідки бойових дій, зокрема постійні удари по енергетичній та логістичній інфраструктурі, які впливають на економічну активність міст [53].

Зниження виробничих потужностей і руйнування підприємств спричинили зникнення робочих місць та скорочення економічної активності, а зменшення надходжень до місцевих бюджетів обмежило можливості громад для фінансування послуг і програм, що ускладнює реалізацію муніципальних завдань і забезпечення базових потреб населення [7].

Таким чином, війна справила глибокий і багатоаспектний вплив на економіку міст та держави в цілому, призвела до значних руйнувань інфраструктури, падіння економічних показників та драматичних змін у соціальній сфері, що робить питання відновлення, модернізації управлінських моделей та підтримки місцевих громад надзвичайно актуальними для забезпечення сталого розвитку України в післявоєнний період.

3.3. Перспективи гармонізації сучасної вітчизняної моделі міського самоврядування з європейськими практиками

Місцеве самоврядування, зокрема, і міське, як його складова, є ключовим елементом демократичного устрою, що надає громадянам можливість безпосередньо впливати на процеси управління на своїх територіях. Воно забезпечує механізми участі населення у прийнятті рішень, що стосуються місцевого розвитку, соціальних послуг, бюджету та інфраструктури. В Європі принципи місцевого самоврядування закріплені в Європейській хартії місцевого самоврядування [17], яка визначає стандарти автономії, правових повноважень та контролю за діяльністю органів місцевого управління. Ці принципи можуть служити орієнтиром для вдосконалення української моделі управління міськими та сільськими громадами, особливо з урахуванням сучасних викликів, таких як децентралізація, економічна нестабільність і потреби в цифровізації послуг.

До основних принципів місцевого самоврядування належать право громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України, управління значною частиною публічних функцій та відповідальність за їх виконання, а також принцип субсидіарності, який передбачає, що питання вирішуються на рівні, найближчому до громадян. Крім того, важливими є виборність органів управління, їх незалежність від державної влади, фінансова автономія та право на ухвалення власних нормативних актів, що дозволяє громадам оперативно реагувати на потреби населення та розвивати території відповідно до локальних особливостей [26, с. 115].

Ефективність міського самоврядування напряму залежить від наявності контрольних механізмів. Серед них – державний нагляд, який перевіряє законність і доцільність дій органів місцевого управління; адміністративна юстиція, що захищає громади від неправомірного впливу центральної влади; громадський контроль, включно з референдумами та аброгаційним голосуванням, що дозволяє безпосередньо залучати населення до ухвалення рішень; а також судовий захист, який забезпечує правову підтримку та відстоювання принципів самоврядування. Така багаторівнева система

контролю допомагає уникати зловживань владою, підвищує прозорість і формує довіру населення до місцевих органів влади.

Українська модель міського самоврядування характеризується значною самостійністю органів у межах їхніх повноважень, визначенням структури управління самою громадою через статут, наявністю економічної бази у вигляді бюджету, податків, зборів та муніципальної власності. Важливою є також інтеграція історичних, культурних і місцевих традицій у територіальну організацію, що забезпечує врахування локальних особливостей під час ухвалення рішень. Конституційні гарантії підтверджують право міських громад на судовий захист і компенсацію додаткових витрат, що підкреслює значення місцевого самоврядування як одного з фундаментів конституційного ладу України.

Досвід європейських країн, який може бути адаптований в Україні, включає виборність посадових осіб та органів управління, високий рівень автономії у вирішенні місцевих питань із правом на нормативну діяльність, прозорість фінансових процесів та відкритість посадових осіб для населення. Водночас, доцільним є застосування дуальної моделі повноважень, коли громади виконують власні функції поряд із делегованими державою завданнями, що дозволяє ефективно поєднувати місцеві та загальнодержавні інтереси [9, с. 267].

Для гармонізації української моделі з європейськими практиками важливо забезпечити публічність міських бюджетів, відкритість процедур матеріально-технічного забезпечення та прозорість планування інвестицій. Не менш важливим є збереження принципу субсидіарності, формування гібридної моделі управління на основі кращих рис англосаксонської та континентальної систем, а також адаптація практик до соціально-політичних реалій та локальних традицій України. При цьому, слід уникати сліпого копіювання європейського досвіду, адже ефективне місцеве самоврядування потребує поєднання національних особливостей із перевіреними міжнародними підходами [9, с. 267; 11, с. 152; 19, с. 534].

Таким чином, розвиток місцевого самоврядування в Україні потребує комплексного підходу, що поєднує демократичні засади, прозорість фінансів, ефективність управління, відповідальність органів влади перед населенням та адаптацію до локальних потреб громад. Це забезпечує підвищення якості життя мешканців, зміцнює довіру до органів влади і сприяє сталому розвитку територіальних громад в умовах сучасних соціально-економічних та політичних викликів.

Висновки до 3 розділу

Виходячи з розглянутого у третьому розділі кваліфікаційної роботи, можна сформулювати такі висновки:

- Управління містами в Україні залежить від соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників, які впливають на ефективність рішень і реалізацію міської політики. Соціально-економічні чинники визначають інвестиційну привабливість громад, науково-технічні – модернізують управлінські процеси та підвищують конкурентоспроможність міст, а політичні формують рамки для прийняття рішень. Разом вони створюють як можливості для розвитку, так і обмеження, особливо в кризових умовах. Основне завдання управління – мінімізувати ризики та забезпечити сталий розвиток громад, що покращує якість життя мешканців і зміцнює стабільність міст.

- У сучасних умовах міські громади України стикаються з численними викликами, що потребують модернізації управлінських моделей. Серед основних проблем виділяються демографічні зміни, такі як старіння населення, міграція, інтенсивна урбанізація та низька народжуваність, що безпосередньо впливають на економіку та соціальну інфраструктуру; економічні диспропорції, які проявляються в нерівномірному розвитку територій, обмежених фінансових ресурсах та соціальній нерівності; екологічні проблеми та інфраструктурні недоліки, включно із забрудненням,

змінами клімату та застарілою транспортною, житловою, медичною та освітньою інфраструктурою; управлінські та інституційні слабкості, пов'язані з низькою прозорістю, обмеженими повноваженнями місцевих органів влади та недостатньою участю громадськості; технологічне відставання, що потребує цифровізації послуг і впровадження інновацій; а також наслідки війни, які виражаються у руйнуванні інфраструктури, падінні економічної активності та зменшенні надходжень до місцевих бюджетів. Відповіддю на ці виклики є модернізація моделей управління через децентралізацію, розвиток концепції «міського співуправління», цифровізацію, активну участь громадян у бюджетах участі та петиціях, підвищення професійного рівня кадрів та формування громадянської культури, що в комплексі забезпечує сталий розвиток і ефективне відновлення територіальних громад.

- Українська модель міського самоврядування, будучи ключовим елементом демократичного устрою, потребує гармонізації з європейськими практиками для підвищення ефективності управління міськими громадами. Перспективи її розвитку передбачають підвищення автономії громад та децентралізацію, що забезпечує право громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, поєднуючи власні функції із делегованими державою завданнями та дотримуючись принципу субсидіарності. Важливою є прозорість і контроль за діяльністю органів влади через багаторівневу систему нагляду, адміністративну юстицію, громадський контроль, судовий захист, а також публічність місцевих бюджетів і процедур планування інвестицій. Одночасно, необхідна адаптація європейських практик до національного контексту, що передбачає виборність органів управління, прозорість фінансових процесів, відкритість посадових осіб та формування гібридної моделі управління на основі англосаксонської та континентальної систем із врахуванням історичних, культурних і локальних особливостей України. Подальший розвиток передбачає підвищення ефективності управління та активної участі громадян через електронні петиції, бюджети

участі та відкриті процедури ухвалення рішень, а також забезпечення сталого розвитку територіальних громад шляхом поєднання демократичних засад, відповідальності органів влади перед населенням і стратегічного планування розвитку для економічної, соціальної та інфраструктурної стабільності.

ВИСНОВКИ

Отже, ґрунтуючись на викладеному та розглянутому у кваліфікаційній роботі, можна зробити такі узагальнення:

1) Уточнивши витoki поняття міського самоврядування як частини місцевого самоврядування та його сучасний стан, можемо стверджувати, що міське самоврядування, як частина місцевого самоврядування, має давню історію і розвивалося протягом століть через формування адміністративних, правових та соціальних структур. Сучасні міста є центрами виробництва, культури, науки та політики, і вони надають важливі послуги для своїх мешканців і сусідніх територій. Сьогодні українські міста самостійно вирішують місцеві питання, планують бюджет, розвивають інфраструктуру та беруть участь у виконанні державних програм. Особливо важлива прозорість роботи органів влади та участь людей у публічних слуханнях, консультаціях і електронних голосуваннях. Відтак, сучасне міське самоврядування поєднує історичні традиції з демократичними принципами, забезпечуючи ефективне управління і розвиток громад.

2) Систематизувавши основні принципи ефективного управління на рівні міста, ми виявили, що міське самоврядування починається з визначення статусу населеного пункту. Порядок віднесення населеного пункту до категорії «місто» встановлюється законодавчо, що забезпечує правову визначеність. В Україні це регулюють Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Присвоєння статусу «місто» відбувається постановою Верховної Ради України або відповідного органу влади за поданням місцевих органів після експертної оцінки за встановленими критеріями, які враховують чисельність населення, економічну основу, інфраструктуру та культурну цінність території. Класифікація міст може бути різною: за чисельністю населення – малі, середні, великі та міста-мільйонери; за адміністративним статусом – столиці, обласні та районні центри; за географічним розташуванням – приморські,

річкові, гірські чи рівнинні. Ефективне управління містом базується на низці принципів, що забезпечують розвиток громади і підвищують якість життя мешканців: об'єктивний аналіз соціально-економічної та ресурсної ситуації для прийняття обґрунтованих рішень; врахування унікальності міста, його соціокультурних та економічних особливостей; соціальна інтеграція, що сприяє спільному вирішенню проблем і координації зусиль різних суб'єктів; субсидіарність – делегування повноважень ближче до громад для оперативного реагування на потреби; сталий розвиток, який поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти; гласність та законність діяльності органів влади для підвищення довіри громадян; активна участь населення у прийнятті рішень та контролі за діяльністю органів влади; поєднання галузевого та територіального управління для комплексного розвитку міста; ієрархічність, чіткий розподіл прав і обов'язків на різних рівнях; баланс централізації та децентралізації, що дозволяє поєднувати стратегічні та оперативні рішення; стимулювання учасників управлінського процесу, що підвищує мотивацію та результативність рішень.

Відтак, ефективне управління містом поєднує чіткі юридичні критерії присвоєння статусу «місто» з комплексом управлінських принципів, які сприяють сталому розвитку території та підвищенню добробуту громади.

3) Окресливши ключові функції міського самоврядування у забезпеченні розвитку громади, ми зазначили, що міське самоврядування виконує центральну роль у розвитку територіальної громади, поєднуючи управлінські, соціальні та економічні функції. Серед ключових завдань виокремлюються забезпечення активної участі населення у прийнятті рішень, управління муніципальною власністю, розвиток соціальної сфери та підтримка економічної стабільності міста. Реалізація цих функцій передбачає створення умов для розвитку муніципальної демократії, відкритої та прозорої взаємодії між органами влади та громадянами, а також ефективне використання ресурсів для задоволення потреб мешканців. Водночас, діяльність міського самоврядування має враховувати унікальні соціально-

економічні, культурні та територіальні особливості конкретного міста, що дозволяє адаптувати стратегії розвитку до реальних потреб громади. З огляду на це, ефективне виконання функцій міського самоврядування сприяє підвищенню добробуту населення, стабільності території та формуванню сталого, гармонійного розвитку громади.

4) Розглянуті типи моделей міського самоврядування демонструють різноманіття підходів до організації та функціонування місцевих органів влади у світі. Англосаксонська модель забезпечує високу автономію муніципалітетів та активну участь громадян у прийнятті рішень, сприяючи гнучкому та прозорому управлінню. Континентальна та іберійська моделі поєднують елементи державного контролю з місцевим самоврядуванням, забезпечуючи стабільність, дисципліну та оперативне реагування на потреби громад. Німецька система, ґрунтуючись на принципі субсидіарності та дворівневій структурі, стимулює місцеву ініціативу та ефективне використання ресурсів. Скандинавська та латиноамериканська гібридні моделі підкреслюють децентралізацію, активну участь населення та баланс між автономією і координацією з центральними органами. Модель «нового публічного управління» акцентує увагу на ефективності, цифровізації та відкритості, що підвищує якість муніципальних послуг. Усі ці моделі демонструють, що ефективне міське самоврядування формується через поєднання автономії, контролю, участі громадян та адаптації до історико-правових традицій і сучасних викликів, забезпечуючи сталий розвиток міських громад.

5) Модель міського самоврядування в Україні поєднує континентальні традиції та сучасні принципи децентралізації, забезпечуючи баланс між автономією міст і контролем держави. Законодавче та підзаконне регулювання створює чітку організаційну структуру, визначає повноваження, фінансову спроможність і механізми взаємодії з центральною владою. Міжнародні стандарти, зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування та документи ООН, сприяють підвищенню прозорості,

ефективності та участі громадян. Реформи децентралізації після 2014 року надали містам більшу свободу у використанні ресурсів та ухваленні рішень щодо розвитку інфраструктури, освіти, соціальної сфери та культури. Загалом, поєднання цих рівнів і принципів забезпечує сталий розвиток міст, ефективне управління та активну громадянську участь у місцевому самоврядуванні. Нормативно-правове забезпечення моделі міського самоврядування в Україні побудоване на трьох взаємопов'язаних рівнях. Конституційний рівень закріплює фундаментальні засади самоврядування, гарантує право громад на вирішення місцевих питань та визначає принципи автономії міських органів влади. Законодавчий рівень деталізує організацію, повноваження та фінансове забезпечення міських рад і виконавчих органів, регламентує взаємодію з державними структурами та визначає порядок формування бюджетів і місцевих доходів. Підзаконний рівень забезпечує практичну реалізацію законів через постанови, накази, локальні нормативні акти та методичні рекомендації, що регламентують організаційні, фінансові та процедурні аспекти діяльності міських органів.

б) Інституційна система міського самоврядування в Україні ґрунтується на конституційних та законодавчих засадах, посилені реформами децентралізації, що підвищили автономію громад. Міські ради визначають пріоритети розвитку та контролюють місцеві бюджети, а виконавчі органи забезпечують реалізацію рішень і надання послуг громадянам. Фінансова спроможність територіальних громад зміцнилася завдяки передачі частини податкових надходжень на місцевий рівень, а механізми прямої участі – електронні петиції, громадські бюджети та органи самоорганізації населення – активізують участь громадян у прийнятті рішень. Водночас законодавче регулювання забезпечує баланс між автономією громад і державним контролем. Сучасне міське самоврядування в Україні поєднує законодавчі засади, децентралізацію та громадську участь, що сприяє ефективному управлінню, фінансовій спроможності громад і розвитку місцевої демократії.

7) Управління містами в Україні визначається комплексним впливом соціально-економічних, науково-технічних та політичних чинників, які формують пріоритети розвитку, ефективність прийняття рішень та здатність громад адаптуватися до змін. Соціально-економічні фактори, такі як економічна стабільність, демографія та розвиток інфраструктури, визначають інвестиційну привабливість та якість життя мешканців. Науково-технічні чинники сприяють цифровізації послуг, модернізації транспорту і ЖКГ, підвищуючи ефективність управління та екологічний контроль. Політичні фактори формують рамки прийняття рішень, взаємодію з державою та бізнесом і стимулюють координацію між різними соціальними групами. У цілому, збалансований вплив цих чинників дозволяє забезпечити сталий розвиток міських громад, підвищити їхню конкурентоспроможність і покращити рівень життя населення.

8) Визначивши сучасні виклики та особливості модернізації моделей управління міськими громадами, ми виявили, що сучасні українські міські громади стикаються з комплексом викликів, що вимагають модернізації моделей управління. Демографічні зміни, економічні диспропорції, екологічні проблеми та застаріла інфраструктура створюють додатковий тиск на органи влади, змушуючи шукати інноваційні та адаптивні рішення. Впровадження цифрових технологій, механізмів прямого народовладдя, бюджетів участі та міжмуніципальної кооперації підвищує ефективність управління і стимулює активність громадян. Повномасштабна війна значно посилила соціально-економічні та інфраструктурні проблеми, спричинивши руйнування об'єктів, падіння виробництва і зменшення доходів місцевих бюджетів, що робить відновлення та модернізацію управлінських моделей критично важливими. У результаті адаптація до сучасних викликів і розвиток моделей «міського співуправління» стають ключовими для забезпечення сталого розвитку, конкурентоспроможності та покращення якості життя мешканців українських громад.

9) Перспективи гармонізації української моделі міського самоврядування з європейськими практиками полягають у підвищенні автономії громад у вирішенні місцевих питань та управлінні ресурсами, забезпеченні прозорості фінансів, відкритості бюджетів і процедур планування інвестицій. Важливим є розширення участі громадян у прийнятті рішень через публічні консультації, референдуми, петиції та бюджети участі, а також впровадження дуальної моделі повноважень, що поєднує місцеві функції та завдання, делеговані державою. Гармонізація передбачає формування гібридної моделі управління, яка поєднує кращі європейські практики з національними та локальними особливостями, підвищує ефективність управління та відповідальність органів влади. Такий підхід сприяє зміцненню довіри громадян, покращенню якості життя та сталому розвитку міських громад, забезпечуючи поєднання демократичних засад із практичними потребами українських територій.

Загалом, провівши наше дослідження, можемо стверджувати, що сучасне українське міське самоврядування поєднує історичні традиції та демократичні принципи, забезпечує автономію громад, прозорість фінансів і активну участь населення у прийнятті рішень, а також адаптує міжнародний досвід до національних і локальних особливостей. Це створює умови для ефективного управління, сталого розвитку міст і підвищення якості життя мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батанов О. В., Кравченко В. В. Місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства : муніципально-правові проблеми взаємодії та функціонування. *Аспекти публічного управління*. 2018. № 7. С. 45-53.
2. Бондаренко О. В. Міське самоврядування Російської імперії 1785 – 1870 рр. у радянській історіографії. Єлисавет. *Історичні науки : зб. наук. пр.* Кіровоград : КНТУ, 2012. Вип. 1. С. 110-127.
3. Борденюк В.І., Ткаченко О. А. Поняття та зміст принципу державної підтримки місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. №2. С. 133-144.
4. Бусленко В.К., Гупало Ю.В. Взаємодія місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. *Літопис Волині*. 2024. №31. С. 188-192.
5. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. ст.572.
6. Волощак А. В. Теоретичні засади розвитку міського землекористування. *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series Architecture and Construction*. 2025. №26. С. 39-46.
7. Вплив російсько-української війни на економіку України. URL: https://cpd.gov.ua/articles/czpd_analizuye-vplyv-rosijsko-ukrayins/ (дата звернення 17.03.2026).
8. Герасименко О.О., Калагурка В.Ф. Модернізація адміністративних послуг в Україні в умовах глобальних викликів. *Фінансовий простір*. 2024. №3-4 (54). С. 113-122.
9. Грищук М.В. Принципи місцевого самоврядування як основні засади організації та функціонування місцевого самоврядування: політико-правовий аналіз. *Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць /*

Керівник авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. Одеса: «Фенікс», 2009. Вип. 37. С. 266-270.

10. Глущенко О.Є., Швайко М. Я., Єрмоменко Р.П. Фінанси місцевого самоврядування у воєнних умовах: сучасні тенденції виклики проблеми та шляхи розвитку. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2024. №332 (4). С. 293-297.

11. Дерій Ж.П., Грицьку Ю. В., Стецик Я. І. Стратегія розвитку територіальних громад в умовах сучасних соціально-економічних викликів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. №3 (43). С. 150-160.

12. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>(дата звернення 17.03.2026).

13. Добрик Л.П., Коренюк Л.В. Чинники впливу на систему управління соціально-економічним розвитком регіонів України. *Review of transport economics and management*. 2021. №22. С. 79-90.

14. Доходи місцевих бюджетів Київщини зросли на 27%: ключовий ресурс – ПДФО, єдиний податок та плата за землю. URL: <https://kyivobl.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/913768.html> (дата звернення 17.03.2026).

15. Дробуш І. В. Міські агломерації як форми співробітництва громад в умовах повоєнної відбудови України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №2. С. 150-155.

16. Е-демократія. URL: <https://ukrsr.otg.dp.gov.ua/gromadskosti/e-demokratiya> (дата звернення 17.03.2026).

17. Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнята Радою Європи 1985 р. URL: <http://www.coe.kiev.ua/> (дата звернення: 17.03.2026).

18. З початку року місцеві бюджети отримали понад 403,2 млрд гривень. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/11/05/161795598> (дата звернення 17.03.2026).

19. Карасьов А.Д. Вплив суспільно-економічних формацій та політичних режимів на планування міст. *Build-Master-Class-2024* : International scientific–practical conference of young scientists, Kyiv, 05-07 november 2024 / Kyiv national university of construction and architecture (KNUCA); chief editor: V. I. Skochko. Kyiv : KNUCA, 2024. С. 533 – 534.

20. Кіцак Т. О. Архітектоніка місцевого самоврядування: теоретико-методологічні засади. *Координати публічного управління*. 2025. №1 (4). С.196–218.

21. Колісніченко Н. П. Реформи та інновації у публічному управлінні: еволюція моделей і виклики сучасності. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2025. №1(34). С. 7-14.

22. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради*. 1996. №30. ст. 141.

23. Коткевич Н.Ю. Вплив чинників публічного управління на розвиток територіальних міських громад в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 39. С. 173–176.

24. Лазор О. Я., Лазор О. Д. Міське самоврядування і охорона навколишнього природного середовища. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2002. №12 (1). С. 216-221.

25. ЛУН Місто AIR - українська real-time система моніторингу якості повітря. URL: <https://lun.ua/misto/air-about> (дата звернення 17.03.2026).

26. Мельничук В.В. Імплементация принципів Європейської хартії місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2019. №1(13). С. 111-118.

27. Міщук М. Я. Еволюція моделей місцевого самоврядування в Україні : від централізму до децентралізації (окремі аспекти). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. №21. С. 255-266.

28. Михальчук Б. С. Електронна участь у територіальних громадах України у часі євроінтеграційних процесів: електронні петиції. *Правова держава*. 2024. №54. С. 92-102.

29. Назарко А. Т. Міські агломерації в Україні : проблеми правової інституціоналізації. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; відп. за вип. В. М. Дрьомін ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2011. Вип. 61. С. 144-150.

30. Назарко А.Т. Міське самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2015. 224 с.

31. Напрямки проектів Smart City. URL: <https://smartcity.mvk.if.ua> (дата звернення 17.03.2026).

32. Нестор В. Р. Міське самоврядування у дослідженнях українських конституціоналістів. *Правові новели*. 2020. №8. С. 112–116.

33. Нестор В. Р. Міське самоврядування в Україні кінця ХХ–початку ХХІ століть. *Київський юридичний журнал*. 2022. №2. С. 54-58.

34. Павлова І. О. Структурні моделі інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №7. С.2–7.

35. Паращин Р. Ю. Сталий соціально-економічний розвиток регіонів: управлінський потенціал місцевого самоврядування у досягненні цілей сталого розвитку. *Ефективність державного управління*. 2024. №80/81. С. 87-93.

36. Патицька Х. О. Розвиток міських агломерацій у забезпеченні співробітництва міст та приміських сіл в умовах реформи місцевого самоврядування. *Економіка міста та урбаністика [Електронний ресурс]* : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 23 берез. 2018 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; [редкол.: Б. М. Данилишин (відп. ред.) та ін.]. Електрон. текстові дані. Київ : КНЕУ, 2018. С. 276–278.

37. Пелехатий А. Д. Управління розвитком міських агломерацій в Україні : проблеми та перспективи. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2025. №40. С. 262-267.
38. Пережняк Б.А. Міське самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2015. 224 с.
39. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст.112.
40. Польщиков І. Ф. Теоретичні моделі місцевого самоврядування: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 195-200.
41. Про звернення громадян до Верховної Ради України у січні - вересні 2024 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/254658.html> (дата звернення 17.03.2026).
42. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. ст.170.
43. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. ст.190.
44. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6 вересня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. ст.517.
45. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. ст.90.
46. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. ст.91.
47. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 9 листопада 2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 1. ст.1.
48. Прямі збитки інфраструктури України через війну зросли до \$170 млрд. – оцінка KSE Institute станом на листопад 2024 року. URL://<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-listopad-2024-roku/> (дата звернення 17.03.2026).

49. Рудницька О. П., Тичина А. С. Сучасна українська модель системи місцевого самоврядування у контексті зарубіжного муніципального досвіду. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. №1. С. 71-79.

50. Сливчук В.В. Місцеве самоврядування: сутність поняття, специфіка та характерні ознаки. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. №17. С. 205-211.

51. Стаднійчук Р.А., Гарафонова О.В., Янковой Р.І., Жосан Г. Д., Джерелюк Ю., Стеценко Б. Фінансово-економічні підходи до оцінки ефективності врегулювання соціальних конфліктів у муніципальному управлінні в контексті сталого розвитку. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2025. №2(61). С. 443-458.

52. Теорії і моделі організації та функціонування місцевого самоврядування. URL: <https://www.govforc.com/analitika/87/208/211> (дата звернення 17.03.2026).

53. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення 17.03.2026).

54. Федорченко-Кутуєв П. В., Коржов Г. О., Мельник Л. І. Соціоекономічні процеси модернізації міста в контексті міських політик та діджиталізації. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2025. №1 (65). С. 40-50.

55. Черемісін О.В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785-1917 рр. Херсон : Олді-плюс, 2017. 582 с.

56. All-Ukrainian Participatory Budgeting. URL: <https://www.socialboost.ua/projects/all-ukrainian-participatory-budgeting> (дата звернення 17.03.2026).

57. Borynskyi T. The european charter of local self-government as the basis of the activities of territorial communities management bodies in Ukraine. *Coordinates of Public Administration*. 2024. №1. С. 28-59.

58. Cheng X., Zhong W., Li D. Urban neighborhood self-governance and community attachment: Evidence from southwest China. *Cities*. 2021. Vol. 112. P. 103–128.

59. Goal 11: Sustainable Cities and Communities. URL: <https://www.un.org/development/desa/dpad/sustainable-development-goal/goal-11-sustainable-cities-and-communities/> (дата звернення 17.03.2026).

60. Hosseinpour M. Exploring urban future: enhancing good urban governance through scenario planning in Urmia city. *City and Built Environment*. 2025. Vol. 3. Art. 18. P. 2–28.

61. Jiang H. Smart urban governance: an alternative to technocratic “smartness”. *GeoJournal*. 2020. Vol. 87, № 3. P. 1639–1655.

62. Kyiv Digital App : the smart way to access urban services. URL: <https://worldcitiescultureforum.com/city-project/kyiv-digital> (дата звернення 17.03.2026).

63. Khutkyy D., Avramchenko K. Impact evaluation of participatory budgeting in Ukraine. Kiev : Ukraine Democracy Initiative, 2019. 48 с.

64. Liao L. Dual Systems of Urban Villages: Autonomy and Informal Governance. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*. 2024. Vol. 22, № 3. P. 26–46.

65. Lialiuk O., Grynchak A., Danelciuc-Colodrovschi N. Municipalities in the System of Territorial Organization of Public Authority in the European Countries: Prospects for Ukraine. *Theory and practice of jurisprudence*. 2025. №1 (27). P. 6–25.

66. New Urban Agenda : resolution / adopted by the General Assembly. UN. General Assembly (71st sess. : 2016-2017). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/858344?v=pdf> (дата звернення 17.03.2026).

67. Schmäing S. *Urban democracy in post-Maidan Ukraine: conflict and cooperation between citizens and local governments in participatory budgeting*. European Societies. 2024. Vol. 26, No. 2. P. 230–252.

68. Shlapak A., Ivashchenko O., Nykoniuk K. Social security of the city: content, impact factors and evaluation indicators. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. P. 1–6.
69. Song K., Chen Y., Duan Y., Zheng Y. Urban governance A review of intellectual structure and topic evolution. *Urban Governance*. 2023. Vol. 3, Issue 3. P. 169–185.
70. Steenmans K. Governing the informed city: Examining local government strategies for information production, consumption and knowledge sharing across ten cities. *Urban Governance*. 2023. Vol. 3, № 4. P. 243–251.
71. Teremtsova N. General Principles of Local Self-Government Organization. *Bull. Taras Shevchenko Nat'l U. Kyiv Legal Stud.* 2022. №123. P. 61.
72. Xu W. How Urban Governance Communities Are Constructed and Sustained : A Grounded Theory Approach. *Sustainability*. 2025. Vol. 17, № 19. Art. 8564. P. 2–24.
73. Yushchuk R., Zabolotnya V. Development of participation in local government of Ukraine: administrative and legal relations. *Public Administration and Law Review*. 2024. №2 (18). P. 12-20.

ДОДАТКИ

Типи моделей міського самоврядування та їх еволюція

№ з/п	Модель міського самоврядування	Країни	Основні характеристики	Рівень автономії
1	Англосаксонська	Велика Британія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія	Висока автономія муніципалітетів; виборні ради; активна участь громадян; локальні програми розвитку	Високий
2	Континентальна	Франція, Італія, Польща	Поєднання державного управління та місцевого самоврядування; обмежена автономія; формальні представницькі органи	Середній
3	Німецька	Німеччина	Конституційна гарантія самоврядування; двоєрівневе управління (міста та райони); принцип субсидіарності; «власні справи» міст	Високий
4	Іберійська	Бразилія, Аргентина, Мексика, Португалія, Іспанія	Поєднання державного контролю та місцевого самоврядування; мер одночасно голова ради та виконавчого органу; прямі вибори	Середній /Високий
5	Скандинавська	Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія	Висока децентралізація; активне залучення громадян; автономне управління бюджетом і програмами	Високий
6	Латиноамериканська гібридна	Окремі країни Латинської Америки	Поєднання елементів іберійської та континентальної моделей; прямі вибори мерів; участь громадян	Високий
7	Нова модель публічного управління (New Public Management)	Багато країн світу	Цифровізація, ефективність, управлінська автономія; електронні платформи для послуг та контролю	Високий

Додаток Б

Інституційні особливості реалізації моделі міського самоврядування в Україні

№ з/п	Інституційна особливість	Опис та зміст	Законодавче підґрунтя	Приклади
1	Конституційно-правові засади	Місцеве самоврядування – право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення.	ст. 140 Конституції України	Забезпечує автономію громад і основу місцевого публічного управління.
2	Законодавче регулювання	Структура органів місцевого самоврядування, порядок формування, повноваження та принципи діяльності.	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Міські ради, виконавчі комітети, голови громад; принципи законності, виборності, фінансової самостійності, підзвітності.
3	Поєднання представницької та виконавчої влади	Міська рада – представницький орган, виконавчий комітет та міський голова – виконавча влада.	ст. 26–30, 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Міська рада ухвалює рішення, контролює бюджет; виконавчі органи реалізують рішення, організовують адміністративну роботу.
4	Фінансова автономія та децентралізація	Передача частини податків (ПДФО) та фінансових ресурсів громадам; можливість самостійного формування доходів.	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», бюджетні нормативи	Надходження до місцевих бюджетів зросли на 14,5 % у 2025 р.; ПДФО – ключовий ресурс.

5	Інститути прямого народовладдя	Місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції, бюджети участі (participatory budgeting).	ст. 37–40 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. 38, 140, 142 Конституції України	У 2024 р. зареєстровано понад 87 568 тис. громадян у системі електронних петицій; participatory budgeting активно розвивається.
6	Органи самоорганізації населення	Вуличні, квартальні та мікрорайонні комітети, які координують дії мешканців та передають пропозиції до ради.	Законодавчі норми щодо місцевого самоврядування	Підвищує ефективність громадської участі, прозорість влади, довіру між населенням та органами самоврядування
7	Взаємодія з державними органами	Баланс між автономією громад та правовим контролем; органи держави не втручаються у функції територіальних громад.	ст. 19–20 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. 140, 143 Конституції України	Забезпечує правову основу для діяльності громад та контроль законності рішень.
8	Фінансові показники місцевих бюджетів	Динаміка надходжень, структура джерел доходів місцевих бюджетів (ПДФО, єдиний податок, податок на майно тощо).	Дані Державного казначейства та Міністерства фінансів України	2024–2025 рр.: загальні надходження зросли на 14,5 %, ПДФО залишається ключовим джерелом фінансування громад.